50-Д ЧЫЛГА ЧЕДИР
52 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чевүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 15 ПЯТНИЦА № 219 (6856).

Өртээ 2 көп.

Солунга дээди шаннал

Брянск областың ажылчы чоннарын коммунистиг өзуга кижизидер, амыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түннелдиг ажылдаан дээш база бирги дугаары үнгенден бээр 50 чыл болган өюнга хөлбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму БРЯНСК ОБЛАСТЫҢ «БРЯНСКИЙ РАБОЧИЙ» СОЛУНУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ шаннаан.

* * *

«Брянский рабочий» партия хүрээлеңинге чартык чүс чыл туржуп келген. Солун СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төвүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, улуг байырлал чылында хүлээлгелерни областың ажылчы чоннарының күүседири дээш идепкейлиг демисежип турар.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайында

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чоннуң амыдырал хандырылгазын партия ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаал үндүрген. Бистиң чуртувуска сөөлгү чылдарның дургузунда чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле элээн хөй хемчеглерни боттандырган. Химия аргалары-биле хеп арыглаар фабрикаларның, механизастатынган хеп чуур черлернин, павильоннарның, артельлернин, комбинаттарның болгаш амыдырал хандырылгазының өске-даа бүдүрүлге черлериниң саны көвүдээн, чонга дуза чедирер ажылдарның хемчээлдери илдең улгаткан. Ындыг болза-даа чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдериниң чедип алдынган деңнели совет кижилериниң улам улгадып турар негелде-хереглелдерин хандырып шыдавайн турар деп доктаалла демдеглээн.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомларынга, обкомларынга, хоорконмарынга, райкомларынга, эвилелдешкен болгаш автономуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, хоорай, район Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга, эргелелдеринге мынчалдыр дааскан:

ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын организастаарынга, чоннуң амыдырал хандырылгазынга ачы-дуза чедирер ажылдарның планнарын болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлерин сайзырадырының планнарын күүседиринге амыдырал хандырылгазының албан черлериниң удуртукчуларының, а амыдырал хандырылгазынга бараан болур объектилерни ажыглалга өй-шаанда киирериниге — тудуг организацияларының удуртукчуларының харыысалгазын бедидерин бодааш, чер-черниң байдалдарын барымдаалап, амыдыралга бараан болур ажылды сайзырадыр хемчеглерни ажылдап кылгаш, 1967—1970 чылдарда боттандырар;

көдээ чоннуң амыдырал хандырылгазын сайзырадырын дүргедедир хемчеглерни алыр, 1967—1969 чылдарда район төвү бүрүзүнге болгаш хөй чурттакчыларлыг көдээ черлерге амгы үениң технология дериглери-биле хандыртынган амыдырал хандырылгазының комбинаттарын, павильоннарын тударын, а колхоз, совхозтарга амыдырал хандырылгазының бажыңнарын азы комплексилиг хүлээн алышкын черлерин организастаарын хандырар;

гостиницаларда, колхозчулар бажыңнарында, мотельдерде, кемпингилерде, пансионаттарда, туристи базаларда, санаторийлерде, дыштанылга бажыңнарында болгаш зоналарында чурттап турарларга амыдырал хандырылгазының ачы-дуазын чедирери калбартыр, чогуур төлевири берген соонда, ылаңгыя идик, хеп септедип, дүрген хеп чугдуруп алыры, баш таарыкчыларының дузазы, хамаатыларның боттарының транспорт чепсек-херекледелеринин техниктиг ажаалдазы, культура-амыдыралдың эт-херекледелерин хөлезилеп алырынга үндүрүп бээри ышкаш ачы-дузаны база өске-даа ачы-дузаларны оларның кедизинде алган турарын бодаар;

чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлерин болгаш организацияларын белеткелдиг, инициативтиг, эрестиг ажылдакчылардан удуртукчу кадрлар-биле быжыглаар, оларның ажылынга хүн бүрүнүң дузазын чедирер; партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының ажылчорудулгазын идепкейжидер, амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының өртүзүнга кижизидилге ажылын күштелдиреринге, чоннуң амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылдың шынарын, культуразын бүгү хемчеглер-биле экижидеринче, доктааттынган ажыл хемчээлдерин үргүлүү долдур, ажыр күүседиринче оларны мобилизастаарынче ол организацияларның кичээнгейин угландырар; четпестерни чайладырынга чогумчалыг хемчеглерни албышаан, амыдырал хандырылгазынга бараан болур ажылдың айтыгларын партия комитеттеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң сессияларынга үргүлүү чугаалажыр.

Чоннуң амыдырал хандырылгазынга бараан болурун хөгжүдериниң айтыгларын партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары боттарының ажыл-чорудулгазының чугула участоктарының бирээзи кылдыр көөр хүлээлгелиг деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

Хөпти химиктиг аштап арыглаар, иштики хептер чуур, идиктерни, амыдырал хандырылга машиналарын база приборларын септээр талазы-биле күүлерни ажыглалга киирерин, база чунар бажыңнарны болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының өске-даа бүдүрүлгелерин тударын улус ажылагийын хөгжүдериниң планнарынга киир көрүп турарын ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен. ССРЭ-ниң Күрпланы—чоннуң амыдырал хандырылгазының чаа тудугларының кол объектилерин тудуг министерстволарының керээ ёзугаар кылдырар ажылдарының планнарынга киирип турар.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның амыдырал хандырылгазының хереглелинге боттарының акша-хөрөңгиниң күсели-биле ательелерни, мастерскааларны болгаш хүлээн алышкын черлерин тудар болгаш организастаар талазы-биле Москва, Донецк, Днепропетровск, Иваново болгаш Ярославль областарның үлетүр бүдүрүлгелериниң инициативазын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үүлдүг деп көрген.

Боттарының эргезинде турар бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга, ылаңгыя хөй хереженнер ажылдап турар черлерге ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни амыдырал хандырылгазының органнары-биле кады чугаалажып көрүп, боттандырарын министерстволарга болгаш төп албан черлеринге хүлээткен.

ВЦСПС болза ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылды күштелдиреринче профэвилел организацияларының кичээнгейин мөөнөөр, амыдырал хандырылгазының үүлдерин ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга артык шүүдээннер чокка ажыглаар арганы бээр байдалды тургузарынче угланган хемчеглерни боттандырарын, үүлүлдүү-биле чедип алыр, ол айтыгларны үлетүүр бүдүрүлгелериниң коллективтиг керээлеринге киирип турар ужурлуг.

Совхозтар болгаш колхозтар боттарының күштери-биле болгаш боттарының акша-хөрөңгиниң күсели-биле чунар бажыңнарны, амыдырал хандырылгазының комбинаттарын болгаш павильоннарын тударын калбак боттандыраргы, база ол ышкаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринге керээ ёзугаар эргежок чугула бажың-балгаттарны, транспорт херекледелерин, коммуналдыг болгаш өске-даа хереглелдер үүлдерин тыпсын берип турар ужурлуг.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының боттарының ап турар орулгаларын чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдап турар болгаш чаа тудар бүдүрүлгелерин хөгжүдеринге, капитал ажылдарының бадылаттынган планнарындан ажыр оларга дериглерни садын бээринге болгаш саарылга акша-хөрөңгизин көвүдерингe ажыглаар талазы-биле эргелерин калбарткан.

Амыдырал хандырылга ажылдакчыларының чамдык бөлүктериниң талазы-биле ажыл төлевирин чаартын чурумчуткан.

Кыраан дээш пенсия ап турар болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының системазында чагыглар хүлээп алыкчылары, ниялар болгаш асттакчылар болуп ажылдап турар пенсионерлерге хамаарыштыр оларның ап турар пенсиязын айыттынган ажылдарда ап турар ажыл төлевири хамаанчокка төлеп бээр дээрзи доктааттынган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринге чоннуң оларның хандырып турарының шынарынга болгаш культуразынга хамаарыштыр дээди болгаш бирги чергениң дипломнарын, а ажылды күүседириниң болгаш чоннуң хандырарының бедик шынарлыг болурун хандырып турар тус-тус ажылдакчыларга хамаарыштыр «Дээди чергениң мастери» болгаш «Бирги чергениң мастери» аттарны тургузарының айтырыын чугаалажып көөрүн эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларына тускай эртемниглерни четчир савныы-биле белеткээрин дээди база тускай ортумак өөредилге черлеринге өөреникчилер хүлээп алырының чыл планнарынга киир көрүп турарын, база ол ышкаш дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин дооскан тускай эртемниглериниң хуваарда, чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын дээди болгаш тускай ортумак өөредилгелиг тускай эртемниглер-биле уламна долу хандырарын бап бурунгаар көрүп турарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ССРЭ-ниң Күрпланынга дааскан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле тускай эртемниг студентилер белеткээрин боттандырар ужурлуг дээди өөредилге черлериниң дандызын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады тодарадып кылырын ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга дааскан.

Приморье крайның Владивосток хоорайынга болгаш Украин ССР-ниң Хмельницк хоорайынга чоннуң амыдырал-хандырылгазының техникиг технологтуг институттарын организастаарын шиитпирлээн.

1967—1968 чылдарда бедик мергежилдиг дипломнуг хеп быжар-модельерлериниң доктаамал ажылдаар республика аразының ийи чыл хуусаалыг курстарын Ленинград, Свердловск хоорайларга, бедик мергежилдиг дипломнуг хеп быжар-модельдерниң курузун Львов хоорайга, дээди билигиин идик быжар-модельерлериниң болгаш парикмахерлериниң курузун Ереван хоорайга организастаарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле кады хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитеди хүлээткен.

Амыдырал хандырылганың кадрларын белеткээр болгаш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының база өске-даа тускай эртемниглериниң мергежилин бедидер профессионал-техниктиг болгаш техниктиг училищелерин, өөредилге бүдүрүлге комбинаттарының четкилерин калбартырының талазы-биле хемчеглерни база көрген.

Чонга ачы-дузазын чедирер бүдүрүлгелериниң амыдырал хандырылга талазы-биле реклама-чарлалдарын экижидерин, ол сорулгага парлалганы, радиону болгаш чарлал-рекламаның өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглаарын экижидер хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин артык кезектер, фурнитуралар, пөс-таавы болгаш химикаттар, тудуг база өске-даа материаллар, чепсек-херекледелер, дериглелдер-биле хандырарының талазы-биле хемчеглерни алырын экижидерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазынга эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор ажылдарының деңнелин бедидериниң талазы-биле хемчеглерни 1967—1968 чылдарда эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди хүлээткен.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш амыдырал хандырылганың бүгү ажылдакчылары совет улустуң мурнунга боттарының бедик хүлээлгезин медерел билбишаан, чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдериниң талазы-биле даалгаларны, а ол ышкаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга аңдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарыышты улам калбартып, оон-биле совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай экижидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айыткан хемчеглерин боттандырарынга боттарының төлептиг садыышкынын киирер дээрзиге СЭКП ТК-болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин илергейлеп тур.

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА КҮЖЕНИИШКИННИ УЛАМ-НА ДЫҢЗЫДААЛЫҢАР!

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Хүн демдеглели

Августуң 14-ке чедир республикада 95 муң гектар тараа культуралары кестинген, азы ол культураларның чажып тараан шөлүнүң 38 хуузу болур-дур. Сөөлгү ийи хүннерде кескен тараа 18 муң га болган. 40,6 муң гектар черниң тавычаларын бастырган. Сөөлгү үеде болгулаан аяс хүннерни ажыл-агыйларның тускай эртемниглери болгаш тараажылары тараа кестиреринин болгаш тавычалар бастырарының темпизин дүргедеринге чөп ажыглап турарын бо саннар көргүзүп турар-дыр. Хөй гектар тараалар чыткылапкан-даа болза, Баян-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары тарааны кестирерин болгаш бастырарын элээн дүргедеди бергеннер. Чыткылапкан тараалар кезеринге таарыштыр кылган комбайннарны ында бүдүрүүчүлүг ажыглап турар.

Каа-хемчилер ажаап алыышкынны мурнуку хевээр бедик темп-биле чорутпушаан. Ында тараа культураларының шөлүнүң чартыындан хөйүн тавычалай кескен, а тавычалай кескен шөлдүң 60 ажыг хуузу бастыртынган. Чүгле сөөлгү үш хүнде 6,5 муң гектар черниң тараазын кескен болгаш дерт ажыг муң гектарны бастырган. Немелде өзүлде 15 хуу болган.

Тываның тараажылары тарааны күрүнеге садарының темпизин хүн бүрүде дүргедедип, юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күжүн салып турар. Төрээн чурттуң шыгжамырынга ам безин 30265 тонна тараа урдунган, азы планның 50,4 хуузу күүсеттинген. Чүгле сөөлгү ийи хүн беш муң ажыг тонна тараа күрүне шыгжамырынга урдунган.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин күүседириниң талазы-биле кайгамчыктыг тиилелгени «Буруңгаар» совхозтуң коллективи чедип ап, сөөлгү ийи хүнде безин 500 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче чорудуп, күрүнеге тараа садар планын чедиишкиниг күүсеткенин илеткээн.

Күрүнеге тараа дужаалдазын «Межегей» совхоз база күштелдирген. Сөөлгү ийи хүнде ол совхоз 750 ажыг тонна тарааны дужааган. Ынчалза-даа бо күжениишкин чамдык черлерде болбайн турар. Бии-Хем районнуң удуртукчуларында «чиг хөөн» ам-даа турбушаан. Ында амга чедир техника багай ажыглаттынып турар. Ийи хүн иштинде 1200 гектарны кескен болгаш бастырганы 800 гектар. Улуг-Хем районда кезилде база оожум чоруп, ол-ла үеде 3,4 муң гектарны кескен болгаш бастырганы эвээш. Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда ажаап алыышкынның чоруп турарының темпизи дыка оожум. Оон чылдагаанын механизаторларның харыысалга чогунда, күш-ажылчы сагылга-чурумнуң кошкаанда, тускай эртемниглерниң шүшпеңе чоруунда болур. Ындыг янзылыг таварылга сентябрь 12-де «Чыраа-Бажы» совхозка болган. Чадаананың автоажыл-агыйының автоколонназының начальниги эш Күдер-оолдуң оперативтиг эвес, шүшпеңе чоруунуң уржуундан комбайннарның тараазын сөөртүп турган автомашиналарның 16 чолаачыларындан 14 кижи боттарының туразы-биле чоруй барганнар. Мооң түннелинде ол хүн комбайннарның хөй кезии ажылдаваан. Автоажыл-агыйның удуртукчулары бо фактыдан чогуур түннелди кылган боор дээрзинге чигзиниг чок.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң № 2 бригадазының ажыл-ишчилери сентябрь 12-де колхозтуң удуртукчуларының буруузу-биле изиг чем чок артканнар. Бо четпес чорук хову ажылдарының темпизин оожумнаткан.

Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң болгаш тускай эртемниглериниң хүлээлгези — агаар-бойдус чүдереп турзажок, кезилдени, күрүнеге тараа садарын болгаш мал чемнериниң белеткелин бедик темпилер-биле чорудар дээш бүгү күжениишкиннерни салыры болур. Ынчаарга агаар-бойдустуң бансырап келген үезин техниктиг ажылдарны кылырынга, комбайннарны ужуп чыдыпкан тарааларны ажаар кылдыр эде дериирингe болгаш аңгыс аңдарылгазын чорударынга ажыглаар.

«Улуг-Хая» совхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи — Дугар Эник-кыс. Оон боду Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган. Сес айларның дургузунда тус чер уксаалыг инектерге онааштыр бир инектен-не 1230 кг сүттү ол саггаан. Көвүрүг шынаазында сигенчилер-биле кады сиген бөлер ажылды ол база кылып турар. Сүттү хөйну алыр дээш, инектерге немелде чем бээрин ол чурум болдурган. Чурукта: Дугар Эник-кыс.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

№ 1 автоажыл-агый тиилээн

1967 чылдың көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш тараазын автомобиль-биле чидириг чокка сөөртүүнүң хемчеглерин экижидер дээш **Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели сентябрь 6-да каттышкан доктаал хүлээп** алган. Аңаа эң дээре көргүзүүнү чаалап алган коллективке шилчиир Кызыл тукту болгаш 1 муң рубльдин акша шаңналын он хонук ажылдың түннелин барымдаалап тыпсырын шиитпирлээн. Сентябрьның баштайгы он хонуунда тараа, силос болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүүнге киржип турар автотранспорт коллективтериниң **Кызылдың № 1 чүүк автоажыл-агыйының колонназы шылгараан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели биле профэвилелдерниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1 муң рубльдиң акша шаңналын** ол коллективке тыпсырын тускай бадылаткан комиссия шиитпирлээн. Автотранспортчулар сентябрь 1-ден 10-га чедир тонна-километр талазы-биле планын 109.7 хуу күүсеткен.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тес-Хемниң «Ак-Эрик» көдээ ажыл-агый артелиниң сиген белеткелинде ажылдап турар эш Намзырай Седен-оолга удуртканы аныяктар бригадазы малга быжыг чем-суурну белеткээр дээш шудургу ажылдап турар. Бригада 650 тонна сигенни белеткээр планын ажыр күүседип, 725 тоннаны сарааттаан.

Ам бригада чайгаар үнген сиген кезилдезин болгаш ажаалдазын доосказ, тарымал сигеннер — чүмиза база көк сула кезеринче киргеи. Аныяктар бригадазының кежигүннери арткан каш хүннерде 420 га чүмизаны кескен болгаш ооң 340 газын болгеш, сарааттаан. Ам бо бригаданың үлүүнде 190 ажыг сараат бар.

ПАРЛАЛГАНЫ — ӨГ-БУЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Совет кижилериниң амыдыралынга политиктиг чугула кампания — келир чылдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазы бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң республиканың бүгү черлеринде калбарып турар. Бижидилгени «Союзпечатьтың» бүгү агентилеледери, киоскилер, харылзаа салбырлары болгаш ооң пунктулары, почтачылар, хөй-ниитичи тарадыкчылар хүлээп ап турар. Солуннар болгаш журналдар совет кижиниң хүн бүрүде амыдыралчы эргежок чугула негелдезин апарган. Ынчангаш чагыдылганың эгелээни оларга өөрүшкүлүг болгаш чугула болуушкун.

Бистиң парлалгавыс — партияның күчүлүг идейлиг чепсээ. Ол болза амыдырал-чурталгага, ажыл-ишке болгаш өөредилгеге эң чугула үүлдер-биле кижилерни чепсеглээр. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, беш чыл планын күүседири дээш демисеел, Октябрь мурпунуң чарыышының дугайы, коммунистиг бедик моральды бадыткап тургузар дээш күжениишкиниг чүткүл амгы үеде солуннар болгаш журналдарның кичээнгейниң төвүнде.

Парлалганың тарадылгазы кезээде партия организацияларының кичээнгейниң төвүнге турун келген болгаш бо чылын база-ла ындыг бооп турар. СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш партия райкомнары парлалга чагыдылгазының талазы-биле «Союзпечатьтың» ажылдакчыларының болгаш партия организацияларының секретарьларының сургаалдалыг төвүлел хуралдарын эрттиргилээн. Кайда-ла партия организациялары парлалга тарадылгазынче кичээнгейни күштелдирип, харылзаа, «Союзпечать» органнарын хүн бүрү контрольдап, хөй ниитичи пептередикчилерниң ажылын билдилиг башкарып турар болдур, аңаа ол чугула ажыл чедиишкиниг боттаныр. Ооң чижээнге Кызыл хоорайны, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарын болгаш өске-даа черлерни киирип болур. Чурттакчы чоннуң кижа санынга онааштыр бо черлерде парлалга чагыдылгазы эң хөй бооп турар. Кызыл хоорайның мун чурттакчы бүрүзүнге 917 экземплар солуннар, журналдар онаажып турарын чижек кылдыр чугааларга-ла четчир. Келир чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга ол черлерде база-ла организастыг эгелээн.

Бо чугула, харыысалгалыг ажылды—«Союзпечатьтың» болгаш харылзааның ажылдакчылары ёзулуг шылгалда кылдыр көрүп турар. «Бо дээрге бистиң ажылывыска эң харыысалгалыг үе. СЭКП райкому бо талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган, аңаа үндезилээш ол ажылды чер-черде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының дузазы-биле хөй-ниитиниң киириштирип турган от-буле бүрүзү парлалганы бижиткен турарын чедип алыр бис»—деп Улуг-Хемде «Союзпечать» салбырының начальниги эш Маадыр-оол бижип турар. Бо дээрге чаагай чүткүл-дүр. Ол районда парлалганың хөй-ниитичи 76 пептередикчилерин тургускан. Аңаа көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, эмчилерин, башкыларны болгаш пенсионерлерни калбаа-биле хаара туткан. Бо хүннерде «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозта, район эмнелгезинде, райпода бижидилге элээн организастыг чоруп турар.

Келир чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга бижидилге сентябрь 1-де эгелээн. Ынчалзажок чамдык Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарда болгаш Кызыл хоорайга хамааржып турар Черби, Кара-Хаак, Кунгуртуг суурларда ол ажыл өткен чылгызы ышкаш амдыызында оожум темпилиг. Чижээ, эрткен чылын Кара-Хаак, Черби суурларының чурттакчыларының кезик хирези парлалга чагытпаан. Ынчаарга солуннар, журналдар бижидилгезин кижи санынга онааштыр алыр болза, Чөөн-Хемчик районунга база-ла дыка эвээш болган. Ынчангаш келир чылдың парлалга чагыдылгазынга ындыг таарымча чок үүлдерни болдурбас дээш чер-черде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары харылзааның, «Союзпечатьтың» органнары-биле кады шиитпирлиг хемчеглерни алыр керек.

Совет парлалга чагыдылгазы идеология ажылының чугула участогунуң бирээзи. Ынчангаш бо политиктиг кампания чер-черде партия, профэвилел болгаш комсомол органнарының кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг. Ам чоруп турар чагыдылга кампаниязы Совет эрге-чагырганың 50 чылынын юбилейи-биле холбаштыр чоруттунар онзагай байдалдыг чүве толээде, ону организастыг, бедик деңнелге эрттирер дээш харылзааның болгаш «Союзпечать» органнарының талазындан бүгү үүлдерни кылыр хүлээлгелиглер. Олар хөй-ниитиниң күжү-биле солуннарын, журналдарын дугайында таныдылга ажылын, пропаганданы калбартыр ужурлуг, ол сорулгага чарлал-рекламаларны болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Чагыдылгага улуг рольду ойнап турар хөй-ниитичи пептередикчилерниң ажылын амгы үеде улам идепкейжидер, ындыг эң мурнакчы кижилерниң дуржулгазын нептередир, оларны мактап-шаңнаарын база практикалаар керек. Ооң-биле кады солуннарны болгаш журналдарны чагыдарда кижи бүрүзүнүң эки-туразын барымдаалаар принципти бүгү черлерге шыңгыы сагыыр керек.

Чурттун бүгү булуңнарынга, совет кижи бүрүзүнге ленинчи сөстү, Коммунистиг партияның болгаш Совет чаактың доктаал, шиитпирин, Октябрьның өндүр чаагай идеяларын хүн бүрү чедирип, таныштырып турар эң эки сүмелекчи—солуннарны болгаш журналдарны от-буле бүрүзүнге чедир чагыдары — «Союзпечатьтың», парлалга органнарының бүгү ажылдакчыларының, хөй-ниитичи пептередикчилериниң эң чугула сорулгазы болур.

Бодунуң күчүлүг салдары-биле ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара тудуп, коллективтиг пропагандист, агитатор, организатор болуп келген болгаш болуп-даа турар бистиң парлалгавыстың чагыдылгазын эң чугула политиктиг кампанияларның бирээзи кылдыр көөр керек. Маңаа холбаштыр бистиң солуннарывыс кайда-ла тарап турары биске хамаан чок болбас ужурлуг дээрзиниң дугайында ленинчи айтыышкыныы кезээде удуртулга болдурар ужурлуг.

Юбилейлиг чылда чаңгыс-даа от-буле солуннар болгаш журналдар чок турбазын!

Бай-Тайганың комсомолчуларында

Бай- Тайга районнун комсомол организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар август айның эгезинде эгелээш, ам доостур четкен. Ол хуралдар совет чуртун төөгүлүг юбилейинге алдар болдурган бүгү улустун социалистиг чарыжынга Тыванын херээженнери калбаа-биле киржип, ажылагый, культура тургузуушкунунун кайы-даа участоктарында кажангызындан-даа артык чүткүлдүг ажылдан турарлар. Күш-ажылдын мурнакчыларынын хүрээлеңи хүн-бүрүде өзүп турар. Дең эргени, аас-кежикти, хосталганы чүгле Совет эрге-чагырга чаалап берген дээрзин бистин херээженнеривис хандыр медерел билип, чаа ниитилелди тургузарынга болгаш ону улам хөгжүдеринге бүгү күжүн харам чокка берип турарлар.

Октябрьның социалистиг революциязының мурнунда Тыванын херээженнери ак-көк хемнер, хөлдерлиг, бедик тайгаларлыг, бойдус байлактыг төрээн Тывазының өзи болбайн, чурт иштинин феодалдарынга, лама, хамнарынга, даштыкының өжелекчилеринге кулдар болуп, садыглажыр барааны-биле дөмей көрдүрүп, өн-не бүдүүлүк, түренги байдалга чурттап чораннар. Өг-бүленин ажылы колдуунда херээжен кижиге онаажып, ие деп хүндүлүг атты эдилеп чораан-даа болза, «херээжоктар» деп адаттырып, бак көрдүрүп чораан.

Бай-Тайга чурттуг сураглыг тоолчу Бичен Наадын-Хөевна Салчак бодунун амыдыралынан мындыг сактыышкыннарны кылган: «Өөвүс ишти сес кижи чораан. Ава, ачавыс байларга хөлечиктеп, бисти азырап чорду. Чеди хар четкелек чорааш, чыза хоюн кадарып эгеледим (Чыза хою дээрге ламаларның чондан хүрээге хавырып алган малы). Малга кончуг ынак чораан мен, канчаардаа кызыш чорааш кадарып, өстүрүп каарга, кижиге ажык деп чүве чок чораан. Он үш хар четкеш, Кеский-Хөлин деп байның мээн-биле чажыт уруун ойнадып, ону дааранырынга, ырлаарынга, өөредип, өгнүн аапсаап ажылын кылып берип, хөлечиктей бердим. Он чеди харлыымда «быжар думаа» деп халдавырлыг аарыгдан дөрт дүнмаларым деңге өлген. Бодум база аараш карактарым согурарып, өскүс калдым. Амыдыраарының аргазын тып, аалдар кезип, байларның кадыг алгы-кежин эттеп берип, тоган чорумда, Улуг Октябрьның херели орукту чырыдып, хосталганы, аас-кежикти шаннады. Ам 65 харлыг мен, пенсия ап, колхозумга азырадып, карактадып чор мен. Кыраан назынымда ачылыг революцияның 50 чыл оюнун байырлалынга киржир аас-кежиктиг болганымга, бодум чалыыткаан дег, чечектелген чаагай чуртталганы бүгү бодум-биле билип, хей-аът кирип, соруктуг чурттап чор мен». Өөрүшкүзүн илереткен тыва херээженнерниң төөгүзүнүн дириг херечизи олдур.

Тыванын херээженнерининң төөгүзүнде бир солун чүве болза, 1931 чылдың июльда болган Тыванын херээженнерининң бир дугаар Улуг хуралы болур. ТАРН ТК-ның херээженнер киллизининң эргелекчизи турган Т. Камова «Тыва Араттың шыны» деп солунга бижээн үүлүнге 1929—1930 чылларда тыва херээженнерниң депшилгезинге хамаарыштыр мындыг түңнел кылган:

«...бистиң Тыванын бүдүүлүк херээженнери улуг уйгузундан оттуп, серген турар-дыр...»

Тыванын херээженнерининң бирги съездизинге соңгуттурган төлөөлөр ыраккы Төжудан Барыын-Хемчиктиң кыдыгларынга чедир бүгү кожууннардан каш хондур аттыг чоруп, республиканың төвүнге чедип келгеннер. Ол дээрге республиканың экономика, культуразы-биле танышып, ооң хөгжүлдезинге херээженнерниң улуг ролюн тодараткан, оларның мурнунда туруп турар чаа-чаа сорулгаларны чугаалашкан төөгүлүг хурал болган. Тыванын арат херээженнерининң бирги съездизинге ССРЭ-нин чазааның төлөөзи А. В. Шотман, Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи Комитединиң төлөөзи Метс, Совет Хакассияның төлөөзи Дугаржап олурушкаш, байыр чедиргеннер. Хурал үш хүн дургузунда үргүлчүлээн.

Съездинин төлөөлөри делегей болгаш иштики байдал дугайында ниитизи-биле 117 айтырыгларны салган, хей кижи санал берген. Ол хурал шынап-ла чүс-чүс чылдарда карангы будуулук, эрге-шелээ чок чораан арат херээженнерниң политиктиг оттуушкунун херечилээн болгаш баштайгы базымы болган.

Хуралдың төлөөлери тус-тус районнарга баргаш, чоннун ортузунга политикжизидилгелиг, культурамассалыг ажылдарны чорударынга, чонну бижикке өөредиринге улуг дузаны көргүскеннер. «Революционный Восток» деп журналга 1936 чылда бижээн үүлүнге ТАРН ТК-ның чиңгине секретары эш Тока Тыванын херээженнерининң дугайында мынча деп бижээн:

«1930 чылда бижик билир 6-ла херээжен кижи турган, а амгы үеде (1935 чылда) херээженнерниң 35 хуузу бижик билбес чоруун узуткан алган. 5 чылдың дургузунда намның чедип алган үүлү болза 130 арат херээженнерни намның болгаш аныяктар эвилелинин улуртур ажылында депшиткен. 100 ажыг кижи садыгда ажылдап турар. 10 кижи чазак (Биче хурал) кежигүнү, 6 кижи ТАРН ТК-ның кежигүнү болгаш он ажыг кижи хей-ниитиниң болгаш күрүнеңи удуртур ажылдарында болуп турары болур» (Журналдың ийги номери).

Москвага өөренip турган баштайгы тыва херээженнерниң бирээзи Анна Намбыловна Доржуга (ынчаарда ады Дакый-Сюрюн) улуг чогаалчы А. М. Горький ужуражып чугаалашкаш, ооң соонда мынча дээн: «Мен дүүн Чеен-чүктүн Ажылчы чоннарының коммунистиг Университединге чордум. Ында бистиң үе төлөөлеттинген 500 ажыг негрлер, индустар, арабтар болгаш өскелер-даа бар болду. Анаа тыва херээжен кижи үнүп келди, ооң буду телеграф чагызындан быжыг, буттарының кырынга ол та чеже чылларда туруп келирин канчап билир боор. Алды чылдар мурнунда оларның үжүк-бижии безин шуут чок чораан... Ол херээжен дээрге орус дыл-биле дыка хостут чугаалаар, харын-даа бодунун чугаазынга баштактаныр чидиг сөстерни ажыглап билир. Политика талазыбиле организастыг кижи-дир» деп, ынчан амыдыралдың шынныг оруун шилип алгаш, бүзүрелдиг базып орган тыва кысты ылап-ла өттүр сөглээн.

Бо эрткен төөгүнү сактын тургаш, ынчаардагы чаа Тываны быжыглаары болгаш хөгжүдери дээш демиселге боттарының үлүг-хуузун киирген баштайгы нам кежигүннери, сураглыг кувискаалчылар: Иргит Данчыжааны, Оюн Майылбааны, Түлүш Күскелдейни, Чимит Чоодуну оларның-биле кады берге үеде эртем-билиин тыва чонга берип, туруш-сыныш чокка ажылдап турган баштайгы орус эштеривис эмчилер А. М. Сафьянованы, А. Ф. Краснованы, башкылар Е. Н. Чугунованы, Н. Н. Антипинаны, бистиң хосталгавыс дээш тулчуп турган кызыл партизаннарның командири Кочетовтун чоок эжи О. Г. Кочетованы дээш, өскедаа эштериниң чаагай херээн бистер кажан-даа утпас бис.

II

Улуг Октябрьның бистиң чуртувуска төөгүлүг тиилелгезинин дугайында СЭКП ТК-ның Тезистеринде мынчаар бижээн: «Октябрь революциязы, социализм тургузуушкунунун мурнунда чыдып калган чораан улустарны оттурган болгаш бот-тускайлан төөгүлүг чогаадыкчы орукче көдүрген, а оларның чамдыктары күчүлелден өлүп төнер чоруктан камгалаттынган. Революция мурнунда феодалдыг болгаш харын-даа патриархалдыг төрел бөлүктүн чадазында турган улустар капитализмни таварбайн, социализмге киргени-биле ол тиилелге улам-на төөгүлүг».

Коммунистиг партиянын могаг-шылаг чокка чоруткан улуг хемчегленинин түңнелинде херээженнер кандыг апарганының дугайын «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докладында мынча деп турар: «кайда-даа, улетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда, чыдыышкында болгаш культурада, кадык камгалалында, эртемде өзүп орар салгалдың кижизидилгезинде, күрүнеңи эргелеп башкарарында херээженнер коммунизм тургузукчуларының бирги одуруунда туруп турар». Ооң тодаргай чижектери Совет Тыванын херээженнерининң ажылчорудулгазындан, чайыннанчак чижектеринден хейну көргүзүп болур. Маңаа мындыг чижектерни көрээлиңер: 1966 чылдың июльда Тыванын херээженнерининң бешки съездизи болуп эткен. Ооң төлөөлерин Кызылдың албан организациялары дириг чечектер-биле хүндүлелдиг уткуп алгаш, боттарының ажыл-ижи-биле таныштырган.

Съездинин төлөөлерининң аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Алдын сылдызы, Ленин ордени, Маадыр иенин ордени хөрээн каастаан кадарчы Үрүле Кандан, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустун артизи Кара-кыс Мунзук, Тыва АССР-ниң Дээди Судунун кежигүнү Кика Юмбуу, Аладчурттун дайынының киржикчизи Вера Байлак, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутаттары саанчы Шондайты Ховалыг болгаш алдарлыг башкы Оюн Ак-Кыс, Тыванын Президентизи

(Төнчүзү дөртү арында).

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВА ХЕРЭЭЖЕННЕР

ЧУРУКТА: 1930 чылда Тее-Хемге болган херээженнер хуралының бөлүк киржиччилери.

Юбилейге уткуштур

«Красноярск хемүр даш тудуг» трезиниң Каа-Хем тудуг разрези — Кызылда эң аныяк будурулге чери. Мында, чер болганда ышкаш, Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга төлептиг ужуражыры дээш чарыш калбарган.

Кол керээ талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының август даалгазын эргелел 103,5 хуу күүсеткен.

• • •

Ийги кварталда садыг организацияларының аразынга чарыштың бирги черин эзлээн Кызылда күрүне садыының будурулгелери август айда бир демниг ажылдаанар. Июль айда хоорайның чурттакчы чонунга планда көрдүнгенинден 188 муң рубльге хей бараанны саткан. А августа пландан ажыр бараан саарылгазы 240 муң рубль болган. Кызылдың күрүне садыының бот-орулга-чарылгалыг бүгү сес магазиннери бараан саарының планын база күүсеткен.

Эң дээре көргүзүглерни № 2, 3, 4, 6 бот-орулга-чарылгалыг магазиннерниң коллективтери чедип алган.

Кызыл туктуг ферма

Юбилейге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Таңды районда «Тиилелге» совхозтун Шамбалыг биле төп сүтбараан фермалары чыл эгезинден эгелээш, араызында социалистиг чарышты калбарткаш, ооң түңнелин ай санында үндүрүп турар. Бо чылдың бирги чартымында Шамбалыг фермазының ажыл-ишчилери чарыштың тиилекчилери болган. Бо чылдың үшкү кварталының август айда төп сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш өске-даа ажылдакчылары багай эвес ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болбушаан, шилчир Кызыл тукту чаалап алган.

Аныяк коммунист Ондар Шаңгыр-оолдун эргелекчилээни ол ферма үш чыл бурунгаар совхозтун хожудангай фермазы турган болза, ам мурнакчыларның деңгелинге четкен. № 1 ферма саар инек бүрүзүнден 1082 кг, а № 2 ферма—885 кг сүттү саап алыр хүзөлгелиг. Алдынган хүзөлге ажыл-иштен карышпаан, августа сүт будуренинің планын № 1 ферма 103 хуу, № 2 ферма—100 хуу күүсеткилээн.

№ 2 фермада хей нурузуу аныяк, немей төрээн хунажыннар бар болза-даа, чыл эгезинден бээр 327 тонна сүт сагдынган. Бо ийги ферма каттыштыр үшкү квартада күрүнеге 386,7 тонна сүт дужаар планын 368,6 тонна кылдыр күүседип, чыл планын саанчылар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнун байырлалынын будуузу—октябрь 20-де күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Саанчылар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черин № 1 сүт-бараан ферманың саанчызы коммунист Монгуш Эктек эзлеп турар. Ол 22 саар инектериниң ниитизи-биле 8 айда 32,4 тонна сүтту саап алган. Юбилейлиг чылда бир инекке онааштыр 1950 кг сүт саап алыр хүзөлгезинин ам 1472 килограммын сатган.

Ол ышкаш мурнакчы саанчы коммунист Ондар Сереңмаа бир инектен-не 1400 кг сүт саар планын 1231 кг кылдыр күүседип, совхозтун мурнакчы саанчыларының бирээзинге санадып турар. Чаш бызаалар ажаакчызы Монгуш Чечекмаа дүн-хүнде бызаа бүрүзүнден 1300 грамм немелде деңзинин ап, чарыштың тиилекчизи болуп турар. (ЧУРУКТА: О. Чечекмаа чаш бызаазын эмзирип турары).

Төп сүт-бараан фермазының коллективи 50 тонна сигенни кезип, сараттаарынга болгаш Божа-Судакта, Кара-Чыраада база ферма чанында салдынган 10 муң тонна силосту тырып салырынга идепкейлиг киришкеннер. Ам ферманың ажыл-ишчилери чаалап алган Кызыл тугун салбас дээш, кышка белеткелди чорутпаан, күженишкиннинг ажылдап турар.

А. КУМАЯК.

Фото авторнуу.

Межегей ховуларында

Кижилер-биле сүмележир, сагыш салыр

Межегей ховуларын үш хонукта кезидим. Эрткен чай чогумчалыг эвес болза-даа, совхозтун тараажылары, тускай эртемниглери чаагай дүжүттү өстүрүп шыдаан. Муң-муң гектар шөлдерде алдын-сарыг кылдыр чаттыла берген дүжүтту көөрге, сеткил-сагышка өөрүнчүт. Совхоз бо чылын 16991 гектар черге тараа культураларын өстүргеш, Төрээн чуртка 5700 тоннаны бээрин даанган. Сентябрь 14-ке чедир 2548 тоннаны күрүнеге дужааган.

Дөртен алды комбайннарны, чеден хире автомашиналарны мунган кижилер дүжүттү шынарлыг болгаш кыска хуусаада ажаап алыр дээш демиселге кирипкен. Оларга 200 ажыг студентилер, Кызылдан шефтеп баргаш кижилер дузалажып турар.

Сентябрьның 6-дан 9-ка чедир Межегей девискээринге дээр бүргеп, чамдыкта чаап, доңаттап турза-даа, дыка хей комбайнерлер, чолаачылар ажылын соксатпаан. Олар хензиг-ле таарымчалыг үени халас эрттирбейн, күрүне шыгжамырынче он-он тонна тарааны немештир уруп, а элээн шык тарааларны тавычалай кезип турганнар.

Бо бүгү эки. Ынчалза-даа совхозтун администрациязы (директору Н. Юркевич) дүжүт ажаалдазының үезинде кижилерже кичээнгейни кошкатканын, күш-ажылдың организациязын чогуур деңгелинге чедирбээнин эскербес аргажок.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чокка, кыска хуусаада ажаары — бөгүн айтырыгларның айтырыы. Көдээ ажыл-агыйның командири дүжүт дээш демиселдиң эң-не мурнуку одуруун хынамчалыг хайгаараар, ында кижилер-биле ужуражып, чедер четпезин сонуургаар ужурлуг. Ынчаарга эрткен хүннерде эш Юркевичниң тараа шөлүнге чорааны көзүлбес болган.

— Удуртукчудар хап кээп, ажылыңар сонуургап тур боор аа?— деп айтырыгга элээн каш механизаторлар мынча дидилер:

— Ийи-чаңгыс келгенде, бригадиривис-биле ужурашкаш, арлы бээр кижи. Бараанын көргүлээр-дир бис.

— Кызылдың садыг-кооператив училищезинин 150 санныг сургуулдары аңаа шефтээри-биле сентябрь 2-де чеде бергеннер. Чүвенин шыны херек. Чиир аъш-чеми багай эвес, чурттап турар черлери чылыг, хей кезиниге кино-концертти-даа көргүскүлээн. Оларга эрткен хүннерде кара чаңгыс чедишпээн чүве — ажыл. Сентябрь 2-ден 11-ге чедир сургуулдарның эвээш кезии ажылдаан, а кылыр чүве чок кижилер ыцай-бээр черлер кезип азы удуп чыдар ужургга таварышкан. Бир дугаар бригадада ол сургуулдарның башкызы Н. Коколина меңээ мынча деп чугаалаан:

— Өөреникчилерим келген хүнден эгелээш, мынчага чедир тодаргай ажыл албаан. Бөгүн сентябрь тос. Чүс хире кижиниң кылыр чүвеи чок-тур.

— Мында ажылды уштап-баштап турар кижилерниң саналы чүл?

— Амдыызында сургуулдарның шуптузунга кылдырыптар хире ажыл чок дээр. Эрткен күзүн база маңаа турдувус. Ынчан бистен 120 кижи келген. Эрте-ле ажылче үүнүптер турдувус. Харын-даа кижи чедишпейн турган. Ам орай туруп, эвээш кижилер ажылче үүнүп тур.

150 кижини дөгере ажылче эвилелдээр дугайында айтырыгны директор Н. Юркевич, кол агроном В. Ошаров сургуулдар, башкылар-биле орта чугаалашпаан. Оларның аразында трактор, комбайнларны башкарып билир документилиг кижилер бар. Совхозта механизатор кадрлар чедишпейн турда, оларны чүге ажыглап болбазыл? Ынча кижини ажыл-биле хандырып шыдавас хирезинде чүге чогуур черлерден негелде тургусканы?

Ажыл-агый удуртукчулары чогуур черлерден негелде тургузарының бетинде, хамык чүвени баш удур эки планнап, быжыр боданып ужурлуг. Өөредилгеден, ажылдан хей кижилер чардыктырып алгаш, оларны чөп ажыглавас деп чүве окта болбаан.

Сентябрь 8-те, даң бажында совхозтун чамдык механизаторлары, тускай эртемниглери болгаш удуртур ажылдакчылары ол хүн кылыр ажылды дугуржуп алыры-биле машина-трактор мастерскаязынга чыглып келгеннер. Бир төө бойдустун Сайдалы тараа ажаарынга таарымча чок болганда, парторг З. Полунина механизаторларга хууда картофелин казып алыр, ийи хүнден бээрин сүмелээн. Директор Н. Юркевич ажылчын комитединиң даргазы Д. Дардаш саналды ниитизи-биле деткизе-даа, чогум кайы хүнү бээрин соонда көрүп турган шиитпирлээрин дугурушканнар.

Сентябрь 9 — суббота. Н. Юркевич хүнүнү ийнги чартымын хууда картофель казарынга чарыгдаар деп чаасканан шиитпир үндүрген. Дыка хей механизаторлар картофель казыышкынын чүгле эгелеп, дөгерип четтикпээн.

Сентябрь 10 — воскресенье. Хиндиинде хир-даа чок аяс хүн. Совхозтун тускай эртемниглери, удуртур кижилери база-ла чыглыр черинге эртен эртелеп белдунчүп келдилер. Оларның хей кезии механизаторлар. Мен база бардым. Кол агроном В. Ошаров келири билек, тараажылар ону үтлеп, ооң-моон айтырыглар салып эгеледилер.

— Валерий Петрович, эгелеп каан ажылды эчизинге чедирее эки боор аа?

— Чок! Ынчап черле болбас! Бөгүн шуптu тараа ажаалдазынче кидаалгаларының күүселдезинде база улуг четпес бар. Сөөлгү ийи айларның дургузунда күрүнеге 2-ле тонна сүт саткан. Сүттү, сметананы арыгшевер эвес ажаап турарының түңнелинде хайындырган саржаглары хирзиг, ышсыг, лудуксүг болуп турарындан хей саржагны күрүнеге албаан.

Хойнун күскү кыргылдазын чорутпаан. Колхозтун күрүнеге дүк садар чыл планын күүседиринге ам-даа 8 тонна ажыг дүк четпес. Шээр малын тарып боозадылгазын июль, август айларда-ла эгелээр ужурлуг турбуже, бо хүнге чедир тарып боозадылганы чорутпаан болгаш ооң пунктулары белен эвес. Колхозтун зоотехниги, коммунист Мандактан бо хожудаашкынныың чылдагаанын айтыраргa, «а ону планнап турар, ам удавас эгелээр деп турар бис» деп чугаалап, эренгей сөстер-билё бодун ооөургадып орар.

Сиген шөлдеринде ажылдап турар колхозчулар ортузунга СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьның 50 чылынга Тезистерин база даштыкыда болгаш чуртта күн бүрүде болуушкуннарның байдалынын дугайында гайылбыр ажылдарын чорутпайн келген, хана солун, агитхуудус, шоодуглуг хана солуннар көргүзүглери база чок. Фермаларда болгаш бригадаларда аныяктарның бот-тывыңгыр агиткультбригадаларын организаставайн келген болгаш ында ажыл-ишчилер бүдүн чайның дургузунда кино безин көрбээннер.

Хожудаашкындан уштунуп үнериниң боттуг хемчеглерин колхозтун баштаар чери, партком чугаалажып, колхозта бар кижи, техника, аът күжүн эде организастап, сентябрьның 20-ге чедир мал чемнериниң белеткелин доозар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга чедишкиннинг ужуражыр дээш социалистиг чарышты бүгү тала-биле калбартыры чугула.

А. АДЫГБАЙ.

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

ХОЖУДААШКЫННЫҢ УЖУРУ ЧҮЛ?

«Кара-Хөл» колхоз Бай-Тайга районда мал ажылдыг шыырак колхозтарның бирээзи. Колхоз бо чылын 1525 тонна сигенни болгаш көк суланы белеткээр планныг турган, сентябрьның 1-ге чедир чүгле 245 тонна сигенни, азы планын 17-ле хуу күүсеткен. Колхозтун удуртур ажылдакчылары «ол-чаашкын кедерээн, ажыл кылдыртпас дээр» хөөннерге сылдап алгаш, мал чеми белеткээр ажылды эгезинден-не четпес организастаан.

Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар 600 колхозчулардан мал чеми белеткээр 9 звеноларда 130-не кижи ажылдап турар. Тракторнун сиген кестирер, белдүрер, сараттаар машиналары, аът-биле сиген белдүрер дырбаштар четчир санныг бар турбуже, ол звеноларны ажыглавайн, бүгү ажылдарны хол-биле кылып, үнелиг үе-шакты бүдүрүкчүлүг ажыглавайн турар.

Күш-ажылдың сагылга-чуруму болгаш организастыг чоруу четпес. Звеноларды душтекинин 12 шак үезинде ажылче киргеш, кежээ 5 шак безин четпээнде, дедир чедип келиргер. Ажыл-херекте удуртулга, хынаалда чогундан, колхозтун планын күүседип ажылдаар дээш барган колхозчулар боттарының хуузунда сигенин белеткеп турар апарганнар.

Кончуг эки үнген 700 га көк суланың чаңгыс-даа газын кеспээн. Ам ол сула соокка үжүге дона берген, малга эки чем болур сүүзүнүүт шынарын чидирип турар. Чүге дээрге, колхозтун девискээринде хар киир чаапкан.

Колхоз баштаар чери, көдээ Совет малчыннарны күзегледириниң планын ажылдап кылбаанындан, шыңгыы негелделериниң чогундан Кула-Аскырның, Дансы-Аксының болгаш Дуралыгның көк сулаларын малга чидиртип, бастырып эгелээн. Малчыннар Сагды, Өмнээжик, Эрелчин, Сагаан-Кежик, Арапчор, Хеймер-оол олар кыштагларында кежүп чеде бергеш, коданнарынга чүгле оларларны бастырып эгелээн эвес, харын көк суланы, кажаа чок сиген сараттарын чидиртип, бастырып турар.

Колхозтун ажыл-ишчилериниң Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүзөлгелериниң күүселдезинин түңнелдерин үнлүреринде дыка эрепгейлеп турар. Колхозтун планныг

1967 ч. Сентябрь 15.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Кижинин чаагай чоруунга

«Индустриализация чурттуң экономика талазы-биле бот-тускайлаң догуннаарын быжыглаарынга, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын техника талазы-биле чаарттырынга, кодээ ажыл-агыйны социалистиг чаа үндезинчё шилчидеринге эргежок чугула материалдыг баазаны тургузуп берген».

(СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринден).

Металл, электри күжү, хомур даш, нефть, машиналар болгаш станоктар — ССРЭ-ниң аар үлетпүрүнүң тып, бүдүрүп турар бүгү байлактары чаңгыс-ла ажык хараан сорулга эвес. Совет хамаатыларны чурталганың оран-савазы-биле, аъш-чем, хеп-биле, культура-амыдырал хереглелиниң барааннары-биле хандырары — кол сорулганы боттандырарынга ол эргежок чугула.

Совет кижилер социалистиг индустриализацияның баштайгы чылдарында тергиин чергелиг аар индустрияны тургузарын бодаан, хөй байлактар-биле хандыртынарындан ойталап турган болгай, ынчаарга Коммунистиг партия үжен чылдарның сөөлүүрөн чораан үезинде-ле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин улустуң хереглел барааннарының ниити хемчээли-биле чоокшулаштырарын чугаалажыр өйү келген айтырыг кылдыр тургускан. Совет чуртка кончуг улуг когаралды дайын таварыштырган, ол айтырыгны боттандырарын ара соксаткан.

Хереглел барааннарын бүдүрениң болгаш бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрериниң темпилерин чоокшулаштырганы — совет улус ажыл-агыйының амгы тургузуунун сайзырааның базa бир онза шынары болган. Социалистиг күрүне чоннуң материал болгаш культура хереглелдерин шуут хандырын турар үлетпүр адырларын дүрген хөгжүдеринче бодунун ажыл-чорудулгазын угландырган.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда хереглел барааннарын бүдүрери 1913 чылдаазындан барык 23 катап улгаткан. Капитализмден чаалап алдынган чиик болгаш чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлери үндезини-биле чаартынган.

Даараныла, идик, нарын чем фабрикаларының байдалы ындыг болган. Оларны 1918 чылда национализастаан. Ындыг болза-даа улустуң хереглел барааннарының хөй кезиин совет үеде тургустунган бүдүрүлге черлери кылып үндүрүп турар. Чиик болгаш чем үлетпүрүнүң амгы үе техниказы-биле дериттинген, бүдүрүлгениң эң чаа аргаларын болгаш материалдарын ажыглап турар мун-мун чаа бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген. ССРЭ-нин чиик болгаш чем үлетпүрүнүң кайы хире хөгжээнин хереченлеп турар саннар мындыг. 1913 чылда Россияның бүгү хөвеч-саазын фабрикалары 1,817 миллион дөрбелчин метр пөстерни бүдүрүп үндүрген, ынчаарга чурттуң хөвеч-саазын үлетпүрү ам 6 миллиард дөрбелчин метрден шоолуг эвээжевес пөстерни бүдүрүп үндүрүп турар. Эң үнелиг пөстерни бүдүрериниң көвүдээни оон-даа кайгамчык. Торгу пөстер бүдүрүп үндүрери 138 миллион турганындан 509 миллион дөрбелчин метр, лён бүдүштүг пөстер — 121 миллион турганындан 591 миллион дөрбелчин метр, торгу пөстер — 35 миллион турганындан 869 миллион дөрбелчин метр көвүдээн.

1913 чылда бүдүрүп үндүрген хөм идиктер 68 миллион, 1966 чылда — 522 миллион эжеш болган. Революция мурнундагы Россияга нургулайында чевен 700 мун хана шактарын чыл дургузунда бүдүрүп турган, а ССРЭ-нин шак үлетпүрү делегей рыногунга калбаа-биле сураглыг апарган 32,4 миллион үүл-бүрү шактарны бүдүрүп үндүрүп турар. Үүгле 1966 чылдың дургузунда безин бүдүрүп үндүрген радиоприёмниктер болгаш радиолалар барык 6 миллион, телевизорлар — 4,5 миллион, фотоаппараттар, өскедаа бараннар бүдүн чартык миллион хире кезек болган.

ССРЭ-нин иштики рыногунуң эт-бараан сайгарар аргалары кайгамчык улуг хемчээлдиг. Хоорайларда болгаш кодээ черлерде универсалдыг, специализастаттынган хөй магазиннер калбак хереглелдиң чүс-чүс миллион рубль өртектиг барааннарын чонга хүннүң-не садып турар. Чоннуң бараан садып алыр аргалыы улгадып, ынчангаш негелде-хереглел база үргүлчү улгадып турар. Ындыг төлөөде барааннар негеттинери база улам көвүдеп турар. Аңаа холбаштыр ССРЭ-ниң Дөөди Совединиң садыг болгаш амыдырал хандырылгазының доктаамал комиссиязының саналын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму үүрмектеп садар бараан саарылгазын барааннар курлавыры-биле хандырар, ылаңгыя пөө, идик барааннарның, амыдырал-культура, ажыл-агый барааннарының шынарын экижидер хемчеглерни немей боттандырарын чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер үлетпүр министерстволарынга дааскан.

Беш чыл эрткен тудум-на, чем үлетпүрү улам озуп келген. Хоюг чигир бүдүрери 1913 чылда 1363 мун тонна турганындан 1966 чылда 9740 мун тонна чедир көвүдөөн; мал саржаа — 129 мун тонна турганындан 1966 чылда 1042 мун тонна чедир арбыдаан. Хереглел негелделери улгадып турар, ындыг болганда, хамыктың мурнунда бедик шынарлыг, амданныг улам хөй продуктулар, эт болгаш сүт үлетпүрүнүң кылыглары база негеттинип турар. Чоннуң үзүк-соксаал чок улам улгадып турар негелде- хереглелдерин хандырар ужурлуг эт болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге-техниктиг баазазын хөгжүдеринче Коммунистиг партияның болгаш ССРЭ-нин чазааның улуг кичээнгей салып турарының ужурун база оон-биле тайылбырлаар.

Капитализм чурттары-биле ССРЭ-нин тайбың экономика чарыжына улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң темпилери шиитпирлиг ужур-дузалыг. Олар социалистиг системаның тергииденгейин ылап тодаргай херечилеп турар. Бүдүрүлге өзүлдезиниң темпилери эң сайзырангай капиталистиг чурттарны экономика талазы-биле база четкеш эртери — экономиканың кол сорулгазын шиитпирлээрин чугаажок хандырар.

Совет Эвилелинге кедергей улуг когаралдарны таварыштырган делегейнин ийиги дайынының соонда эрткен 22 чылдарның дургузунда ССРЭ-ге үлетпүр продукциязын бүдүрериниң чылда ортумаа-биле өзериниң темпилери 11,2 хуу, а капитализмниң шивээзи — Американың Каттышкан Штаттарынга — 3,9 хуу болган. ССРЭ-де үлетпүр бүдүрүлгениниң чылда ортумаа-биле немештир өзери үүгле бедик эвес, харын доктаамал. Барык-ла чок турган, тургустунуп эгелээн совет аар үлетпүр ам АКШ-та бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның үштүн ийи кезии хирени бүдүрүп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң темпилерин улам бедилеринге экономика реформазы чугаажок тергиин ужур-дузалыг болур, ону 1966 чылда чорудуп эгелээн болгаш 1968 чылда доскан турар. Чаа чурум ёзугаар ажылдан турар 5000 үлетпүр бүдүрүлгелери планнаашкынның болгаш экономика талазы-биле идиг бээрениң чаа принциптерин практикага нептередип турар. Социалистиг бүдүрүлгениң улам ыңай өзеринге ажыл-агый реформазының кайы хире таарымчалыг перспективаларны ажыдып берип турарын оларның дүржулгазы көргүзүп турар.

Революция мурнунда Россия делегейнин үлетпүр бүдүрүлгезиниң дөрт хуу хирезин эзлеп турган. Ам ССРЭ-нин аар үлетпүрү чер бөмбүрээнин үлетпүрүнүн бүдүрер үүлдериниң бештин бири кезиин берип турар.

Яков УШЕРЕНКО,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Сесерлиг сельпозунда

Тыва респотребсоюзтуң Кызылда Сесерлиг сельпозунуң коллективи Совет күрүнениң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ай, квартал планнарын чедиишкиниг күүседип келген.

Сельпо август айда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын садып-саарарының планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш кодээ ажыл-агый продуктуларының алгы-кеш, дүк, эт болгаш саржаг, сүт садын алырының чыл планын август 20-де-ле күүседипкен.

Яазы-бүрү белеткелдер планын эрте күүседиринге сельпонуң белеткелчилери эштер О. Чылбак-оол, Г. Ажбицов оларның кызымакай, эки ажылдаанын сельпо баштаар чери мактап демдеглээн.

Сельпонуң кодээ магазиннериниң аразынга калбаргаи чарыштың августа үнген түннелинде эки көргүзүглерни чедип алган магазиннер бар. Кара-Хаактың үлетпүр барааннарының магазини (садыгжызы В. Быков) эрткен айның бараан саарылгазының планын 109 хуу, «Совет Тыва» совхозта үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазини (садыгжызы Н. Лебедева) 108,7 хуу күүсеткилээш, садыглар аразының чарыжының бирги-ийиги черин эзлээпнер.

Сельпонуң автолавкаларында эрткен айның планын ажыр күүсеткилээннер бар. Оларга Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» база «Хадың» колхозтарының ырак-узак одаларда малчыннарны болгаш күскү дүжүт ажаан алышкынында ажылдан турар тараажыларының хову турлагларын үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле хандырын турар № 2 автолавканың чолаачы-садыгжызы В. Лейзер ай планын 125 хууга күүсеткен. Чоолаачы-садыгжы Владимир Яковлевич Лейзериң ак сеткилдиг, кызымаккай ажыл-ижин сельпо баштаар чери үнелеп көргеш, мурнакчы садыгжының адын Хүндүлел самбыразында киирген.

Автолавкалар садыгжыларының чарыжының ийиги черин № 4 автолавканың садыгжызы В. Ковалев эзлээн. Ол «Тиилелге» болгаш «Кызыл тараачын» колхозтарның малчыннарын болгаш хову турлагларында бригадаларны үлетпүр база аъш-чем барааннары-биле үзүк чок хандырып келген. Малчыннарның база тараажыларның чагаан барааннарын демдеглел дептержигежинге бижип алгаш, дараазында келирде, чагыг ёзугаар эккеп берип, чоннуң хереглелин хандырар талазы-биле сагыш-човангыр ажылдан турар.

С. ТАМЧАЙ.

Кызылдың сүт заводунга колхозтардан, совхозтардан эккелген сүттүң шынарын тодарадыр ажылды В. И. Каргина эки күүседип турар. Валентина Ивановна сүттүң үскүрүн шалыпкын тодарадып, сүт хүлээп алыр ажылды шулуудадып, лабораторлуг хыналданы бедик шынарлыг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: лаборант В. И. Каргина ажыл үезинде.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ногаан үүже

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң тараажылары юбилейлиг чылда кукурузаның эки дүжүдүн өстүрүп алган. Бо чылын кукурузаны шиитпир-биле 800 гектар черге, оон иштинде 200 гектарны Көк-Терек ховузунда суггаттыг черге тараан.

Колхоз кукуруза ажаап алыышкынынче август ортанда кирген. Аңаа ийи комбайн, 10 автомашина, бир трактор ажылдап турган. Колхоз баштаар чери, партбюро күштерни шын хуваап, ажылды эки организастап турган, кукурузаны чидириг чок ажаап алырын хандырган. Кукурузаның ногаан массазындан Кодур-Терек сүт-бараан фермазында 900 тонна, Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазында 1300 тонна «ногаан үүже» салдынган.

Кукуруза ажаалдазынга комбайнер комсомолчу Тюлюш Очур-оол, трактористер Ооржак Попуң, Сат Эрес-оол олар хүн нормазын 115-тен 175 хуу чедир ажыр күүседип турган. Кукурузаның ногаан массазын үүдүрген автомашиналарының чүүгүн саадал чок дүжүрерин болгаш силос салырын комсомолчу Ондар Монгүн-оолдуң удуртканы аныктар звенозу бичин-даа саадатпайн келген. Ол ышкаш, Чадааныың «Сельхозтехника» каттыжышкынындан келген, эш Куулар Мөчекпенге баштаткан автоколоннаның чолаачылары кончуг кызымак ажылдаан. Ондар Экер-оол, Монгуш Алдын-оол, Николай Усев, Куулар Мөчекпен олар хүн нормазын 125—135 хуу күүседип, мурнакчы ажылдааннар.

О. АРАКЧАА.

Ховунуң ишчилеринге

Кээ-Хем районнуң Сарыг-Септе Культура бажыңының агиткультбригадазы тараа ажаап турар механизаторларга болгаш ажыл-ишчилерге лекция, беседа кылып, концерт көргүзеринбиле ам ийиги удаа үнүпкен. Бригаданың составында лектор, тераревт эмчи, кино механик бар болгаш артканнары бот-тывынгыр артистер.

Бир неделя дургузунда олар 14 хову турлаглар ын кезиир. Баштайгы ийи хүнде-ле олар «Ленинчи орук» колхозтуң, «Бурунгаар» совхозтуң хову турлаглаврынга барып, 4 концерттн тараажыларга көргүскен. Бригаданың бүдүрүп чоруур ажылы улуг, ону көргеш чон бедии-биле үнелеп-даа турар.

ЯНЗЫ-БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

ВЬЕТНАМ УЛУС ТИИЛЭЭР!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң доктаамал төлээлел черинге болган парлалга конференциязы

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң августа болуп эрткен онза съездизинге болгаш ук съездиге хүлээп алдынган политиктиг программага холбаштыр Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ССРЭ-де доктаамал төлээлел черинге парлалга конференциязы болган.

Төлээлел черинин баштыңы Данг Куанг Минь Мурнуу Вьетнамда байдалдың дугайын совет болгаш даштыкы журналистерге дыңнаткан, съездиге хүлээп алдынган политиктиг программа-биле оларны таныштырган.

Мурнуу-вьетнам улустуң чөптүг демиселинге Совет Эвилели, социалистиг чурттар, хосталгага ынак бүгү улустар улам улгадып турар деткимчени берип турар деп, Данг Куанг Минь бодунун чугаазында демдеглээн.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузу делегейниң 12 күрүнелериндe төлээлел черлерлиг, 30 ажыг чурттар-биле найыралчы харылзааларлыг. Фронт болгаш аңаа бактаап турар хөй-ниитиниң организациялары делегейниң демократтыг хөй организацияларының кежигүннери, оларның шуулганнарында болгаш конференцияларында киржип турар деп, корреспондентилерниң айтырыгларын харыылавышаан, Данг Куанг Минь дыңнаткан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң политиктиг программазы мурнуу-вьетнам патриоттарның ажыл-чорудулгазынга төөгүлүг делгем перспективаларны берип турар. Фронтунуң аллар-хүндүзү Төрээн чуртунда, даштыкыда-даа үзүк-соксаал чок улгадып турар. Национал фронт—Мурнуу Вьетнамның маадырлыг ёзулуг төлээлекчизи деп, Данг Куанг Минь чугаалаан.

Нигерияда байдал

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг чазааның самолёттары чурттуң федерациядан чарылган чөөн облазының кол хоорайы —Энугунуң аэропортун сандан үндүрген. Нигерий чазактың шериг медеглелинде ынча деп дыңнаткан. Энугуже халдаан ужудуушкун үезинде ол аэропорттуң хыналда суургазын болгаш аэродромга турган ийи самолётту, оон иштинде «В-26» деп бомбалакчы бир самолёттуу өрттеткен.

Нигерий шериг-агаар күштериниң самолёттары оон мурнунда болган дайылдажыышкынларга чурттуң чөөн-нигерий шериглерге эжелеткен ортаа-барын штадының Асаба болгаш Бенин хоорайларының девискээринде шериг объектилеринге согуушкуннар таварыштырган. Чөөн Нигерияның Нсукка хоорайының девискээринде чазактың ужар үүүлү чөөн-нигерий шериглерниң элээн хөй шериг автомашиналарын чок кылган деп, ол медеглелде чугаалаан.

ӨЛҮМ-БИЛЕ ОПЧОКТАНЫЫШКЫН

РИМ. (СЭТА). «Барыын Германияда бактериология чепсээн шенеп турар» — деп итали «Пазза сера» солун бижээн. Ол солун Майнда-Франкфуртан келген медээлерни парлап үндүрген. «Барыын Германияның лабораторияларынга кижилер өлгениниң ужуру билдинмейн барган деп демдеглеттинген турган болгай. Ужурун бодап көөрге, бактериология чепсээнин чаа хевирин шенеп турганы-биле оон холбашканы илден деп, ук медээлерде чугаалаан. Майнда-Франкфуртта «Пауль Эрих» институттуң лабораторияларында болгаш «Беринг» заводта кончуг чажыт шинчиледдер, шенелделер чоруп турар. Чогум-на ол лабораторияларның ажылдакчыларындан бети дээргеле 4 кижи аараан, 6 кижи өлген. Медицина эрге-чагыргазының ол аарыг болган таварылганы баштай тропик халыыдаашкыны дээр аарыг деп турганының мегези туттурган, чагырга черлери ам ону мыраңай ыыттавастай берген деп «Пазза сера» солун айыткан.

Шинчилелге киирер дээш Угандадан эккелген сарбашкыннар ол коргунчуг аарыгларның нептереп үнген чылдагааны болган деп, барыын-герман эртемденнер — Хейман биле Зигерт медеглээн. Ынчалзажок ол амыганнарны Европага эккелир мурнунда тарып турар, медицина көрүлдезинге киирер, ынчангаш оларның ынча дигилеп турары бүзүренчиг эвес деп, ук солун оон ыңай бижээн.

Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка шенелде кылыр амыганнарны өлүмнүг аарыг әдилекчилери — бактериялар-биле тараан соонда кижилер халдавырлыг аарыгга таварышкан, чаа бактериология чепсээн шенээрниң планын ёзугаар ону боттандырган дээр болза, черле шынзынчыг болур деп, «Пазза сера» солун бижээн.

«Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка болган таварылгалар 1962 чылда бактериология чепсээнин чаа хевирин шенеп көөр ажыл чорудуп турган, англи эртемден Бэлтониуң чумадан аарып өлгени дег сагындырар» — деп, «Пазза сера» демдеглээн.

Дидим халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының Куангчи можуда тулчуп турар дайынчылары америк Донгха базазаны хенертен атакалааш, аңаа дайынның 12 вертолёттарын болгаш 4 самолёттарын чок кылган деп, Хосталга агентилеллиг дыңнадыын барымдаа болдурбушаан, ВИА агентилел дамчыткан.

Дидим халдаашкынның түннелинде 80 америк солдаттар болгаш офицерлер сандан үнген, ийи радар дериглерин, дайынчы хөй техниканы чок кылган.

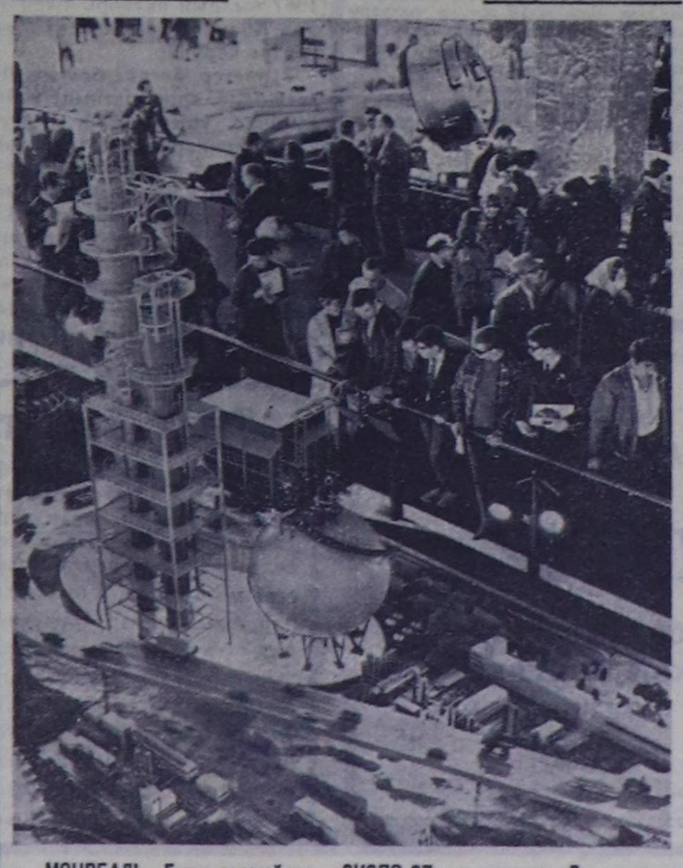

МОНРЕАЛЬ. Бүгү делегейниң «ЭКСПО-67» делгелгези. Делгелгениң ажылдап эгелээн үезинден бөөр Совет делгиирге 10 миллион кижи келген.
ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң делгиириниң көргүзүглерин келгеннерниң сонуургап көрүп турары.
ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Синьхуа агентилел Пекиниин «Революстуг комитет» дигилээр чүвезиниң медеглелин чарлап үндүрген, ында «Кыдат пайысылалда чижеглээр чүве чок революстуг чаагай байдал тургустунган» деп турар. Кыдат пропаганданың чаңчыгын калганын ёзугаар Мао Цзэ-дунну мактап-мактап алган соонда ол комитеттиң шиитпири «революсчу чөөн үзелдиглерге, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, өөренкичилериниң шериг-политиктиг өөредилгезин чорударынга» Пекин гарнизонунуң онза рольдуг болганын демдеглээн.

«Революстуг комитет» кол сорулга кылдыр партияда эрге-чагырга холгаарлаан. «капиталистиг оруктап чоруп олурар», каш борбак эң улуг дужаалдыгларны политика, идеология, теория талазы-биле ылап шүүмчүлээринче, «бүгү албан черлеринге, организацияларга шүүмчүлелди, чаартылга чорударын» боттандырарынче кыйгырган. Ынчангаш ол шиитпир «үш таланың», тодаргайлаарга, хүнвэйбиннер биле цзаофаньнарның, армияның болгаш Мао Цзэ-дунга бердинген партия кадрларының эрге-чагыргазын хөгжүдерин болгаш быжыглаарын чонга дааскан. Комитеттиң шиитпиринде айытканы ёзугаар алырга, эрге-чагырганың ындыг чаа органнарын хоорай районнарынга, уездилерге, үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш дээди өөредилге черлеринге тургускан турар ужурлуг. Ынчангаш, Мао Цзэ-дунга шынчы болуп турар шериг кезектеринге үүгле черниң эрге-чагыргазын эвес, харын үлетпүр бүдүрүлгелерин, дээди өөредилге черлерин база контрольдадыр деп турар.

Пекиниң «революстуг комитединин» шиитпиринден билдинип турарын ёзугаар алырга, Мао Цзэ-дунга удурланганнардан тургустунган «Май 16-ның шериг бөлүү» деп организацияны ол «комитет» хөйлудан дөшкаар деп чарлаан. Кыдат парлалга ол организацияның дугайында тодаргай кандыг-даа тайылбыр дыңнатпаан.

Кыдат парлалга маоцзэдунчуларның армияга удур демисежир деп диттиптерлерни шиитпирлиг чок кылыр бис деп кыжанган материалдарын парлап үндүрүп турар.

Боттарының даянып турар күжү — чепсектиг күштерниң идегелдиг болуурунга Мао Цзэ-дун болүүнүң дыка сагышсыраан турарын ол чорук херечилеп турар деп даштыкы хайгааракчылар санап турар. Августуң ийиги чартыында ККП ТК-ның шериг комитединиң хуралынга камгалал министри Линь Бяонуң чугаазы ону бадыткан турар, ол чугааның дугайы Пекинде билдингир апарган. Чуртта партияның болгаш күрүнениң эрге-чагыргазы буступ дүшкен, ынчангаш шериг эрге-чагырганың буступ дүжеринге чедирип болбас дээрзин министр чугаалаан деп медээлер кээп турар.

Кыдат парлалганың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чер-черде маоцзэдунчулар биле оларга удурланганнарның аразынга меселдежиишкиннер болбушаан турар. Солуннар «күш ажыглаар демисел чорударын соксадырынче» биеэ олчаан кыйгырбышаан. «Синьгуйчжоу бао» солун августу сөөлүүредир Гуйчжоу можунун «Революстуг комитединин» болгаш Гуйчжоунуң шериг округунуң командылалының шиитпирин парлап үндүрген. Ол шиитпир «кижилерни эттеп-соккулаарын, кемдедирин, үптээрин, кайы-хамаанчок тудуп алырын, оларның хөренгизин хавырарын» хоруур дээн. «Синьхуа бао» солун Нанкин хоорайның өжээннежип турар хүнвэйбиннер болгаш цзаофаньнар организацияларының аразынга «күш ажыглаар демисел чорударын доп дораан соксадыр» деп сентябрь 6-да дугуржулга чарган дугайын дыңнаткан.

Цзянси можуда үнүп турар «Цзянси жибао» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, мындаа чаа «Наньчанның камгалал району» тургустунган. Ында Наньчан хоорай болгаш оон кызылында ийи район бактаап киргген. Чаа тургустунган ол район «культура революциязын камгалаар» сорулгалыг. Чаа тургустунган районнуң командылал черн «партияда эрге-чагырга холгаарлап турарларга» удур демисежир турар болгаш «үрегдекчи ажыл-чорудулганы шиитпирлиг базарынче» кыйгырган. Моон мурнунда ындыг «камгалал району» Ухань хоорайда онза бөйдалга холбаштыр тургустунган.

Фуцзянь можунун байдалы база чидиглеңген деп миннишкинни «Фузянь жибао» солун бижээн. Фучжоунуң, Чжаоаньның, Цзяньяньның, Ниндэнин өске-даа хоорайларның болгаш можунун үезилериниң «партияда эрге-чагырга холгаарлап турар каш борбак кижилери» тараачыннарны хоорайларже баарынче, аңаа чепсектиг демисел чорударынче ыдалап, цзаофаньнарга, хүнвэйбиннерге удур «шаажылакчы походтар» чорударын организастап турар деп мындаа чаа мурнуку чүүлүнге бижээн.

Ол солун ККП ТК-ның кежигүүнүнге кандидат, партияның Фуцзянь можу комитединин бирги секретары Е. Фэйниң «кемниг херектериниң даңзызын» парлап үндүрген. Можунун партия болгаш чагырга черлериниң өскедаа удуртукчулары-биле кады Мао Цзэ-дунуң, «культура революциязының херектериниң талазы-биле бөлүктүг» айтыышкынларын күүседириниң ийталаан деп буруудадып турар.

(СЭТА).

УЛУГ БҮЗҮРЕЛ

КАРАКАС. (СЭТА). «Кижини кижи мөлчүүрүн чер бөмбүрээзниң хөй кезиинге узуткаан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Совет Эвилели-биле кады өөрүп демдеглеп турар»—деп, Теп университтиң профессору, Венесуланың юрист-демократтар ассоциациязының даргазы Санчес Михарес СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн.

«Бүгү делегейниң улустары, ылаңгыя депшилгелиг күштери совет улустуң, оон чазааның болгаш СЭКП-ниң дуржулгазынга, шылгараңгай угаанынга бүрүүнбиле бүзүрел турар. Олар кандыгдаа улустуң үлүг-хуузунга таваржып чорбаан ачылыг дуржулганы чедип алган болгай» деп, Венесуланың ол сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы оон ыңай демдеглээн.

Профессор Хосе Санчес улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининге совет улустуң дузаламчызының ужур-дузалыын айыткаш, мынча дээн: «Совет улустуң ол дузаламчызын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын база АКШ-тың империализминге баштаткан делегей империализминге удур социалистиг лагерьниң улустары-биле, бүгү делегейниң ажылчын аңгызы-биле болгаш тараачыннары-биле кады бистиң чорудуп турар демиселивистиң ужурун оон билип турарын база бедии-биле үнелеп турар бис».

Хосе Санчес Михарес коммунизм тургузарынга совет кижилерниң, хамыктың мурнунда юристерниң улам улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп, оларга изиг байыр чедирип, беседазын доскан.

РИМ. (СЭТА). «Барыын Германияда бактериология чепсээн шенеп турар» — деп итали «Пазза сера» солун бижээн. Ол солун Майнда-Франкфуртан келген медээлерни парлап үндүрген. «Барыын Германияның лабораторияларынга кижилер өлгениниң ужуру билдинмейн барган деп демдеглеттинген турган болгай. Ужурун бодап көөрге, бактериология чепсээнин чаа хевирин шенеп турганы-биле оон холбашканы илден деп, ук медээлерде чугаалаан. Майнда-Франкфуртта «Пауль Эрих» институттуң лабораторияларында болгаш «Беринг» заводта кончуг чажыт шинчиледдер, шенелделер чоруп турар. Чогум-на ол лабораторияларның ажылдакчыларындан бети дээргеле 4 кижи аараан, 6 кижи өлген. Медицина эрге-чагыргазының ол аарыг болган таварылганы баштай тропик халыыдаашкыны дээр аарыг деп турганының мегези туттурган, чагырга черлери ам ону мыраңай ыыттавастай берген деп «Пазза сера» солун айыткан.

Шинчилелге киирер дээш Угандадан эккелген сарбашкыннар ол коргунчуг аарыгларның нептереп үнген чылдагааны болган деп, барыын-герман эртемденнер — Хейман биле Зигерт медеглээн. Ынчалзажок ол амыганнарны Европага эккелир мурнунда тарып турар, медицина көрүлдезинге киирер, ынчангаш оларның ынча дигилеп турары бүзүренчиг эвес деп, ук солун оон ыңай бижээн.

Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка шенелде кылыр амыганнарны өлүмнүг аарыг әдилекчилери — бактериялар-биле тараан соонда кижилер халдавырлыг аарыгга таварышкан, чаа бактериология чепсээн шенээрниң планын ёзугаар ону боттандырган дээр болза, черле шынзынчыг болур деп, «Пазза сера» солун бижээн.

«Майнда-Франкфуртка болгаш Марбургка болган таварылгалар 1962 чылда бактериология чепсээнин чаа хевирин шенеп көөр ажыл чорудуп турган, англи эртемден Бэлтониуң чумадан аарып өлгени дег сагындырар» — деп, «Пазза сера» демдеглээн.

Сүттүң шынары дээш

Республиканың чамдык районнарының ажыл-агыйларының сүт-бараан фермалары сүттү шыгжаар, саалда үезинде арыглаар, ынай-бөөр сөөртүп турар үеде сагыза чогуур негелделерни күүсетпейн турарындан сүттүң шынары кудулап турар.

Бо чылдың бирги чартыының түннели-биле алырга, дужаап турар сүттүң шынары куду деннелде болуп артпышаан. Чижээлээрге, Шагаан-Арыгның сүт заводунга келген сүттүң шынары үшкү бөлүкке хамааржыр. кислоталыы 19 градустан ашканы дээш 367,2 тонна сүттү бракталаан. Дужааган сүттүң кислоталыы 19 градустан куду болганы дээш ол сүт заводу шаннал төлевир 5 мун рубльди ажыл-агыйларга чедир төлевээн.

Бо четпес ажылдар, бирги эзлчегде, ажыл-агыйларның боттарынга; ийиги эзлчегде, күрүнеге улуг каража-когаралды чедирип турар. Оон болуп турарының чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда, ажыл-агыйларның тускай эртемниглери сүттүң шынарын хынавайн, чайлгларга тургускулаан сүт шыгжаар бажыңнарның иштин арыг-шевер тургуспайн турарында болур. Оон аңгыда, сүттү сүт заводтарынга болгаш комбинаттарга дужаарда, хүннүң изиг үезинде сөөртпейн, а кежээки болгаш эртенги серинн үелерде эккеп дужаап турары ажыктыг.

Садыг организацияларының чамдык удуртукчулары хөй сүт ажый бөөр дээш, тус-тус садыгларга сүт хүлээп алырын кызыгаарлап турар. Бо дээрге, ажыл-агыйжы эвес чоруктур. Хөй-ниити черлеринге үүгле сүттү садар эвес, база хөй-ниитиниң чемненилге черлеринге сүттен кылыр тарак, быштак чергелиг хоолулуг тыва чемнерни үүгле кылып болбас деп. Бо хевирлиг чемнерни хөйү-биле кылып болур арга черле бар, а район төптеринге, ажылчын суурларга сүттү көвүдеди садарының аргазы бар, ону харын-даа хереглекчилер негеп турар. Бо талазы-биле садыг организациялары боттуг хемчеглерни алыр үе келген.

М. БАДЫ-НАЗЫН.

1967 ч. Сентябрь 15.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬ БОЛГАШ ТЫВА ХЕРЭЭЖЕННЕР

(Эгези 2-ги арында).

бистиң республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчаңмаа, алдарлыг башкылар, эмчилер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дээш кымнарны чок дээр. Хуралга Москвадан, Красноярскиден, Даг-Алтайдан, Новосибирскиден, Якутиядан, Читадан, Кемероводан, Хакасиядан база Моол Арат Республиканың аймактарындан төлөөлер келген болгаш тус-тус черлерде хөрөөжен чонуң ортузунга ажылдың арга-дуржулгазын солчуп чугаалашпышаан, байыр чедиргеннер.

Бирги съездиниң төлөөлери—даштыкы чуртта амыдырал кандыг болуп турарыл? деп, айтырып турган болза, ам кайы чуртта чүү болуп турарын хүн бүрү хайгаарап билип турарындан аңгыда, төөгүлүг улуг болуушкуннарга боттары чедип, шиитпирлежип турарлар. Облпрофөвилелдер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу Вьетнам Демократтыг Республикага, Польша Улус Республикага, Румын Улус Республикага делегей профөвилелдериниң чыыштарынга чораан.

Өвур районда «Кызыл тук» колхозта он уругнуң иези, коммунист Серен Монгуш тудугжулар бригадири. Ол бодунуң бригадазы-биле Моолдуң Успа-Хөл аймазының Сагиль сумузунга 160 уруглар өөренир школаны тутчуп, акы-дуңма улустуң культурлуг хөгжүлдезинге бодунуң улуг-хуузун хөрөөжен өөрү-биле кады киирген. Ол бо чылын өске 30 хөрөөженнер-биле кады Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуттурган. Дээди Советте хөрөөжен депутаттар 28 хуу, а чер-чер Советтеринде 47 хуу болуп турар.

Чаа тыва ажылчын аңгының хүрээлениңде хөрөөженнерниң саны өзүп турар. Чүгле «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда 2 мун ажыг, көдээ ажыл-агыйда он үш мун ажыг хөрөөженнер ажылдап турар.

Дээди эртемниг тыва бүгү кижилернин 56 хуузу, а тускай ортумак эртемниглерниң 58 хуузу хөрөөженнер болуп турар. Башкы институдунуң студентилериниң, республикадан дашкаар янзы-бүрү өөредилге черлериндe 700 ажыг студентилериниң хөй кезии кыстар. Партия болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга болгаш хөрөөжен чонуң ортузунга политика-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле СЭКП райкомнарында хөрөөженнер ортузунга ажыл чорудар киллистер база тус-тус ажыл-агыйларда хөрөөженнер чөвүлелдери эвзөш эвес ажылдарны чоруткан.

Аныяк партия ажылдакчылары, райкомнарның хөрөөженнер ортузунга ажыл чорудар киллистериниң эргелекчилери Татьяна Намчал (Бай-Тайганың), Севилей Маады (Каа-Хемнин), Серемза Куулар (Чөөн-Хемчиктин) Наталья Тыртык-Кара (Таңдының) мурнуку чылларда кошкак ажылдыг турган хөрөөженнер чөвүлелдеринге боттуг дузаны чедирип, чогаадыкчы өзу-биле ажылдап турган, оларның ролюн бедиткен. Ол ышкаш эштер Полина Ак-кысовна Сайын, Сержинмаа Сайынотовна Ямбиль хөй чылдар дургузунда партия ажылы кылып, хөрөөжен чонуң ортузунга боттарының билиин, энергиязын харам чокка берип, ажылдап келген.

Төөгүлүг 50 чылдың улуг байырлалынга чедир эвээш санныг хонуктар арткан. Аңаа тураскааткан «Эң эки хөрөөженнер чөвүлели» деп чарыштың түңнелдери тус-тус районнарның ажыл-агый черлеринге, районнарның мурнакчы хөрөөженнериниң слёттарынга азы ажылчы хөрөөженнерниң хуралдарынга үндүрүп, аңаа тиилекчилерни районнуң «Хүндүлел дептеринге» киирип, тиилекчи чөвүлелдерге кезээде шыгжалдага артар кызыл туткарны, вымпелдерни берип, оларның арга-дуржулгазын тарадыр сорулганы салып турар. Хову-Аксының Нина Ензак, Барылын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң Александра Кара-Сал, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң Е. Г. Бортникова, Эрзинниң «Чаа орук» колхозунуң Бүске Эренчина даргалаан хөрөөженнер чөвүлелдери районнарның мурнакчы хөрөөженнериниң слёдунга «Эң эки хөрөөженнер чөвүлели» деп социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Алдарлыг юбилейни үткүп тура, чедип алган чедишкиннеривисти түңнээш, чедир кылбаан түүлдерни илередиривис бистиң чугула сорулгаларывыстың бирээзи. Ооң-биле чергелештир хөрөөженнер чөвүлелдериниң чанында секциялар ажылының ролюн ам-даа бедидери негеттинип турар. Ылаңгыя уруглар ортузунга ажыл чорудар секцияның чамдык черлерде кошкак ажылдан турарының хараазында школа назылыг уруглар өөредилгезин ара соксалыг таварылгалар турда, ону эскет чок эртирип турар чоруктар бар. Уруглар ясли-садтарының арыг-шеверин куду децилелде турда, ону үргүлчүнүң контролюнга тургуспайн турар. Бистиң келир үевис — өзүп олурар бичии чаштарывыстың бүгү талазы-биле сайзыралынга эң-не таарымчалыг байдалды тургузуп бөөринге бистиң күрүевис чүү-даа харамнанмайн турар.

Чамдык чөвүлелдериниң нелер ортузунга ажылының кошкаа-биле школаже өөреникчилер хирлиг барып, өөредилгезин кошкак болуп турар таварылгалар бар. Бо талазы-биле башкылар кол рольду ойнаар-даа болза, чөвүлелдер оон чыдып калбас ужурлуг. Арыг-шевер секциялары хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң арыг-шеверин көдүрери дээш хөй ажылдарны кылыр ужурлуг. Шагаан-Арыгның, Кызыл-Мажалыктың столовааларында хөй хөрөөженнер ажылдап турар-даа болза, столовааларының ишти, дашты хирлиг-боктуг чылар.

Кол айтырыгның бирээзи — өөредилгеже хөрөөженнерни хаара тудар талазы-биле чөвүлелдер партия организацияларының шынчы дузалакчылары болур ужурлуг.

1968 чылдан эгелеп Хову-Аксынга болгаш Кызылга даараныр фабрикаларның тудуун эгелээр, 1970 чылдан эгелеп чылда 800 кижиге трикотажтан кылган хепти бүдүрер күштүг фабриканың тудуун Ак-Довуракка эгелээри көрдүнген. Маңаа колдуунда хөрөөженнер ажылдаары чугаажок. Ынчангаш кадрларны амдан эгелеп хөйү-биле белеткээри негеттинип турар.

Хөрөөженнер чөвүлелдериниң бүгү-ле ажылдары хамаарышкан партия организацияларының удуртулгазында база хыналдазында турар болгаш оларны күүседирин өске хөй-ниити организациялары-биле харылзаалыг чорудуп турар. Олар алдарлыг юбилейге чедир бо кыска үениң дургузунда улам шудургу ажылдап, чаа-чаа чедишкиннер-биле байырлалды үткүп, тайбыңга ынак бүгү кижилерниң ынак баштынчызы В. И. Лениннин 100 хар хаарлаан юбилейинге чаа улуг чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, улам сорулуг ажылдаар ужурлуг бис.

Ш. ШЫЫРАП,

СЭКП обкомунуң хөрөөженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

ЧУРУКТА: 1964 чылда болган хөрөөженнерниң бүгү-тыва хуралының болук төлөөлери.

ҮЖЕН ЧЫЛЧЕ КИРИП ТУРА

Башкы дугайында сөс

Кичээлге оазалдап кээр азы оон дезиптер, чурум үрээр, директорга келдиртир, авазының хомудаан шырайын көөрү Витага барык-ла чаңчыл бооп бар чыткан. Мынчангаш оол чүү-даа чедип ап шыдаваан, харын ийиги класека катап олурар ужурга таварышкан.

Ынчан чаа өөредилге чылының түгле эгези турган. Елизавета Ивановнаның ийиги клазынга Витя деп оол өске школадан шилчип келген. Уруглардан хоорук, чүве ыытавас, харыылазары кошкак өөреникчи болган. Чүү кылырыл? Хамыктың мурнунда класс активин дамчыштыр чаа өөреникчини коллективче хаара тудары турган. Ооң эрткен үезин катаптан, сагындырып болбас. Ынчаар болза, «берге» өөреникчи база-ла дедирленип, хедерленир. Ажылдап келген чээрби тос чылдарының иштинде башкыга кандыг өөреникчилер таварышпаан дээр. Шиитпирниң түңнели кандыг болур ирги деп, башкы боду иштинде бодангылаан.

Башкының оожум, топтуг аажычаны, чугаазының билдингир тода аяны, оолдуң бодун бүгү таладан өттүр билген, ынчалза-даа ону бурудадыр бичии-даа сеткили чок көрүүшкүнү баштайгы ужуражылгадан эгелеп-ле Витяны кайгадыпкан. Класста багай өөренип турарлар чок. Ийиги классчылар аңаа дуза көргүзериге белен болур. «Мен чоонган мен» деп бодал оолду хөлзеди берген...

Күс, кыш, час биллиртпейн эрте берген. Харын мырыңай школа тарап эгелээн. Витя ам үшкү классчы. Башкызы оолду класс мурнунга өөрүшкүлүг мактаан. Авазының чымчак хүлүмзүрүү оолду чүден артык сорук кирген. Башкызының түткүлдүг ажылы халас барбаан. Витяга чоок кижилериң бирээзи ооң башкызы болу берген.

Елизавета Ивановна Квитных найысылалдың № 3 школазында эге класс башкызы. Эртken өөредилге чылында Витя-биле кады безин 32 ийиги классчы дараазының клазынче шупту шилчээн. Уруглардың башкызы чыл санында шак мынчаар ажылдап турар. 29 чыл дургузунда эге класстар-биле доктаамал ажылдап келген.

«Бистиң башкывыс бо-ла болгай» —деп, чоргааралдың сөстерин Елизавета Ивановнага хамаарыштыр ооң мынча чылдарда өөредип кижизиткен салгакчылары чугаалаар. Башкының кижизиттиргеннери хоорайның ортумак школаларын чыл бүрү доозуп үнүп, шилип алган мергежилиниң аайы-биле дээди эртемни чедип ап турар. Төрээн школазын, ынак башкызын олар черде утпас. Харын үстүкү классчы апарган уруглар башкызының клазынга бола келир: танцы, ыры өөредир, чок болза чаа чылга маскарад белеткежир.

...Школа-биле байырлажып чарлыының сөөлгү койгазын шагда-ла медээлепкен. Шылгалдаларның изиг түүлүк үезин. Школачы он чылдар урук-суурук эрте берген. Ам бо хүн олар бот-тускайлаң улуг кижилер апарган. Доозукчуларның мурнунда оруктар хөй. Чүгле шын шилип алыры чугула. Кымның-биле үмележирил? Ада-иезин, башкылары, эш-өөрү үнелиг үмелерни хөйну каткан. Баштайгы башкызы чүү дээр деп? Ынчангаш Елизавета Ивановнаны школа доозарының кежээзинге ооң өөреникчилери чалап алган. Башкызының чагыг сөстерин, арга-үмезин, школаның эжиин эң-не баштай ажыдын киргенде дег, чөпсүнүг-биле үе хүлээп алган.

Чүгле эртем-билигге өөредир, айтыр эвес, харын аажы-чаң, мөзүшынар, бүзүрел талазы-биле уруглары хевирлеп кижизидер башкы ажылы нарын болгаш берге. Башкы биле өөреникчиниң аразында хамаарылгазы улуг ужур-дузалыг. Өөреникчилер таварышпаан дээр. Шиитпирниң түңнели кандыг болур ирги деп, башкы боду иштинде бодангылаан.

Башкының оожум, топтуг аажычаны, чугаазының билдингир тода аяны, оолдуң бодун бүгү таладан өттүр билген, ынчалза-даа ону бурудадыр бичии-даа сеткили чок көрүүшкүнү баштайгы ужуражылгадан эгелеп-ле Витяны кайгадыпкан. Класста багай өөренип турарлар чок. Ийиги классчылар аңаа дуза көргүзериге белен болур. «Мен чоонган мен» деп бодал оолду хөлзеди берген...

Күс, кыш, час биллиртпейн эрте берген. Харын мырыңай школа тарап эгелээн. Витя ам үшкү классчы. Башкызы оолду класс мурнунга өөрүшкүлүг мактаан. Авазының чымчак хүлүмзүрүү оолду чүден артык сорук кирген. Башкызының түткүлдүг ажылы халас барбаан. Витяга чоок кижилериң бирээзи ооң башкызы болу берген.

Елизавета Ивановна Квитных найысылалдың № 3 школазында эге класс башкызы. Эртken өөредилге чылында Витя-биле кады безин 32 ийиги классчы дараазының клазынче шупту шилчээн. Уруглардың башкызы чыл санында шак мынчаар ажылдап турар. 29 чыл дургузунда эге класстар-биле доктаамал ажылдап келген.

«Бистиң башкывыс бо-ла болгай» —деп, чоргааралдың сөстерин Елизавета Ивановнага хамаарыштыр ооң мынча чылдарда өөредип кижизиткен салгакчылары чугаалаар. Башкының кижизиттиргеннери хоорайның ортумак школаларын чыл бүрү доозуп үнүп, шилип алган мергежилиниң аайы-биле дээди эртемни чедип ап турар. Төрээн школазын, ынак башкызын олар черде утпас. Харын үстүкү классчы апарган уруглар башкызының клазынга бола келир: танцы, ыры өөредир, чок болза чаа чылга маскарад белеткежир.

...Школа-биле байырлажып чарлыының сөөлгү койгазын шагда-ла медээлепкен. Шылгалдаларның изиг түүлүк үезин. Школачы он чылдар урук-суурук эрте берген. Ам бо хүн олар бот-тускайлаң улуг кижилер апарган. Доозукчуларның мурнунда оруктар хөй. Чүгле шын шилип алыры чугула. Кымның-биле үмележирил? Ада-иезин, башкылары, эш-өөрү үнелиг үмелерни хөйну каткан. Баштайгы башкызы чүү дээр деп? Ынчангаш Елизавета Ивановнаны школа доозарының кежээзинге ооң өөреникчилери чалап алган. Башкызының чагыг сөстерин, арга-үмезин, школаның эжиин эң-не баштай ажыдын киргенде дег, чөпсүнүг-биле үе хүлээп алган.

Чүгле эртем-билигге өөредир, айтыр эвес, харын аажы-чаң, мөзүшынар, бүзүрел талазы-биле уруглары хевирлеп кижизидер башкы ажылы нарын болгаш берге. Башкы биле өөреникчиниң аразында хамаарылгазы улуг ужур-дузалыг. Өөреникчилер таварышпаан дээр. Шиитпирниң түңнели кандыг болур ирги деп, башкы боду иштинде бодангылаан.

Башкының оожум, топтуг аажычаны, чугаазының билдингир тода аяны, оолдуң бодун бүгү таладан өттүр билген, ынчалза-даа ону бурудадыр бичии-даа сеткили чок көрүүшкүнү баштайгы ужуражылгадан эгелеп-ле Витяны кайгадыпкан. Класста багай өөренип турарлар чок. Ийиги классчылар аңаа дуза көргүзериге белен болур. «Мен чоонган мен» деп бодал оолду хөлзеди берген...

Күс, кыш, час биллиртпейн эрте берген. Харын мырыңай школа тарап эгелээн. Витя ам үшкү классчы. Башкызы оолду класс мурнунга өөрүшкүлүг мактаан. Авазының чымчак хүлүмзүрүү оолду чүден артык сорук кирген. Башкызының түткүлдүг ажылы халас барбаан. Витяга чоок кижилериң бирээзи ооң башкызы болу берген.

Елизавета Ивановна Квитных найысылалдың № 3 школазында эге класс башкызы. Эртken өөредилге чылында Витя-биле кады безин 32 ийиги классчы дараазының клазынче шупту шилчээн. Уруглардың башкызы чыл санында шак мынчаар ажылдап турар. 29 чыл дургузунда эге класстар-биле доктаамал ажылдап келген.

«Бистиң башкывыс бо-ла болгай» —деп, чоргааралдың сөстерин Елизавета Ивановнага хамаарыштыр ооң мынча чылдарда өөредип кижизиткен салгакчылары чугаалаар. Башкының кижизиттиргеннери хоорайның ортумак школаларын чыл бүрү доозуп үнүп, шилип алган мергежилиниң аайы-биле дээди эртемни чедип ап турар. Төрээн школазын, ынак башкызын олар черде утпас. Харын үстүкү классчы апарган уруглар башкызының клазынга бола келир: танцы, ыры өөредир, чок болза чаа чылга маскарад белеткежир.

...Школа-биле байырлажып чарлыының сөөлгү койгазын шагда-ла медээлепкен. Шылгалдаларның изиг

Шупту чагылгалыг болур дээш

Совет парлалга чонну коммунистиг ёзуга кижизидеринге улуг рольду ойнап, бистиң Коммунистиг партиявыстың идеология ажылының чарылбас кезээ болуп турар. 1968 чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдар ажыл бистиң Улуг-Хем районунда эгелээн. Бо чугула ажылдың эрткен чылын болгаш бо чылдың баштайгы чартыында кандыг болганын маңаа чугаалаксап тур мен.

Эрткен чылын бистиң районга парлалга тарадыр ажыл мурнунда чылдарга бодаарга алаян организастыг эрткен. Ылаңгыя «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарга болгаш «Куш-ажылдың хостуу» колхозка, район амнелгезинге база Шагаан-Арыгның 1 болгаш 2 дугаар школаларына эки түңнелдиг эрткен. Албан организация, өөредилге черлериндe партия, комсомол болгаш хөй-ниитиниң өске-даа организациялары боттарының активтерин, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын шын хуваап, оларның күүн чөп ажылдап турган база парлалганың ужур-дузазын чонга калбаа-биле тайылбырлаанындан эки түңнелди чедип алган.

Эрткен чылын районга ниитизиг-биле 85 хөй-ниитичи тарадыкчылары ажылдап турган. Оларның аразындан Шагаан-Арыг хоорайда эштер Касинская, Черепанова, Чаа-Хөл суурдан эштер Саркова, Чамзырын, Арыг-Узуунде Бруханова болгаш өске-даа дыка хөй эштериң ол чугула политиктиг ажылга идепкейлиг киришкенин демдеглээри өөрүнчүг. Ооң түңнелинде районнуң мун хире чурттакчыларынга хамаарыштыр 1966 чылда 410 кезек солуннар болгаш журналдар санадып турган болза, 1967 чылда ол санны 520 чедир көвүдеткен.

Ынчалза-даа эрткен чылын парлалга чагылгазы районнуң чамдык черлеринге организас чок эрткен. «Улуг-Хая» совхозка, Шагаан-Арыг хоорайның автоажыл-агый, райпо болгаш амыдырал хандырылга комбинады ышкаш черлерге парлалга тарадылгазы багай эрткен. Бо черлерде партия, комсомол болгаш профөвилел органнары бо талазы-биле тайылбыр ажылдарын чогуур деңнелге чедир чорутпааннар.

1968 чылдың парлалга чагыдылгазын организастыг чорудар хемчеглер дугайында СЭКП райкомунуң бюрозу чоокта чаа тускай доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалга үндезилээш, парлалга чагылгазын бо чылдың сентябрь 1-ден эгелээш, ноябрь 20-ге чедир доозар улуг сорулганы салган бис. Теп солуннарга болгаш журналдарга чагыдылга ноябрь 20-де, республика солуннарының чагыдылгазы декабрь 10-да доостур. Социалистиг чурттарның солуннарынга, журналдарынга чагылгалар ноябрь 1-ге чедер. Ол хуусаалардан эрттирбейн чагыдын алыр дээш бистиң районнуң партия, комсомол, профөвилел органнары болгаш хөй-ниитиниң өске-даа организациялары база парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары улуг ажылдарны кылып чорударын боттарының мурнунда салган.

Бо чылын бистиң районнуң чурттакчыларының мун кижи бүрүзүнге 600 кезектен эвээш эвес солуннар болгаш журналдар бижиттинген турар кылдыр ажылдаар ужурлуг бис. Ол болза, 1700 мундан эвээш эвес кезек солуннарны болгаш журналдарны бижидер дээни ол. Ону чедип алырда, хамыктың мурнунда партиянын, комсомолдун, профөвилелдин, советтеринің активтерин, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглерин, башкыларны, эмчилерни, пенсионерлерни, болгаш парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчыларын ажыл-агыйының, албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлериниң, участок, бригада болгаш ферма аайы-биле тус-тус хуваап тургузар болгаш парлалганың улуг ужур-дузазының дугайында тайылбыр ажылдарын күштелдирери болур. Бистиң районда бо чылын 76 кижи составтыг парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары бар болуп турар. Оларның ажылынга хамыктың мурнунда-ла чер-черде партия, комсомол, профөвилел органнарының талазындан чогуур деткимчени, удуртулганы бөөр болур.

Чагылга «УТКА 25 чылы» совхозта болгаш Шагаан-Арыг эмнелгезинде, райпода организастыг эгелээн. Өске-даа организацияларда, бүдүрүлге черлериндe база-ла багай эвес чоруп турар.

1968 чылда районнуң бүгү ажылышчиларының кижи бүрүзү боттарының чагыдын алган солуннарын, журналдарын номчаан турзуи дээш, шудургу ажылдаар бис.

И. МААДЫР-ООЛ,

Улуг-Хем районнуң «Союзпечать» начальниги.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968 чылга онааштыр солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээн

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болуп силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ: Чылда —6 руб., алды айда —3 руб., үш айда —1 руб. 50 көп.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

Азияның төвүнден Төрээн чурттуң чүрээнге болгаш революцияның кавайынга чедир АЯН-ЧОРУКЧЕ

ЧАЛАЛГА

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга болгаш В. И. Лениннин 100 хар харлаарынга уткуштур республиканың туризм соведи Найыралдың аян-чоруунуң баштайгы демир оруун 1967 чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир Тывадан Абакан таварыштыр Москва база Ленинградче чорудар.

Туристер Москва болгаш Ленинградтың төөгүзү-биле, эрги шагның кайгамчык тудуглары-биле, коммунистиг тургузуушкуннуң чаа-чаа районнары-биле таныжарлар.

Москвага четкен туристер Кызыл Шөлге, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының делгелгезинге болгаш Ленинградта Владимир Ильич Лениннин чурттап турган музей-бажыннарының бирээзинге барып. Разлив станциязында Ильичиниң сөөлгү турган черин болгаш Октябрьның штабы — Смольныйны көөрлер.

ПУТЕВКАНЫҢ ӨРТЭЭ 165 РУБЛЬ

(Аңаа Кызылдан Ленинград чедир база оон дедир орук шүүдели, экскурсия, культура-массалыг оюннарга чарыгдал болгаш чем өртээ кирер).

Орукка чоруп турганының үезинде бот-тывынгыр уран чүүлдүң көргүзүглери, танцылар болгаш янзы-бүрү оюннар демир оруктуң ресторанныларынга организастаттынар.

Путёвканы туризмниң область чөвүлелинден акша-биле удур-даа, банк дамчыштыр-даа шилчидип, чоруурун күзээн улустар садып ап болур.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 30, өрээл 11, тел. 35—92, күрбанкыда санажылга счёду № 70020.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУРИСЧИ ДЕМИР ОРУУНГА ПУТЕВКАЛАРНЫ САДЫП АЛЫҢАР!

Тыва орук-тудуг эргелели

Кызылга болгаш республиканың районнарынга ажылдаарларны чалап тур: дизель-биле ажылдаар хөделдирикчилер септээр слесарь-мотористер, бызанчылар, ажылчыннар, будукчулар, чүк автомашиналарынга болгаш автобустарга ажылдаар чолаачылар, Э-153, Э-155 болгаш Э-652 экскаваторларга ажылдаар машинистер, автокранчылар, электрогаз каннакчылары херек.

Таңды болгаш Барылын-Хемчик районнарга ажылдаар ажылчыннар, бульдозер, скрепер, автогрейдер, мотокаток болгаш грейдер-элеватор машинистери негеттинип турар.

Кээп дугуржуп алыр чери: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, 127. Телефону 34-63.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гуссар балладазы» 10, «Фантомас» (2-ги серизы) 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кибальчиш оол дугайында тоол» 3, «Альпий балладазы» 5, «18 чыл» 7, «Бүргет эртен» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дирис-чуруктар 10, «Тобаго» угланыышкынын өскертип тур» 12, 2, «Дээрде чада» 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фантомас» (1-ги серизы) 3, 9, «Дээр диңмирел турда» 5, 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Кара кеступтер» 7, «Ыраккы эриктерде» 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харылсалгалыг секретарының 23-35, өзүгейжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетөөр киллизинин 22-64, чаган ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуу болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бүгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Бравченко кудумчузу, 1.). ТС—01304.